

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI

ÖZEL EĞİTİM ALANINDA ÇALIŞAN ÖĞRETMENLERİN
TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ VE YAŞAM DOYUMLARININ
İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Hıdır AYDEMİR

Danışman
Doç. Dr. İbrahim H. DİKEN

Bolu-2013

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Hıdır AYDEMİR'e ait Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi adlı çalışma, jürimiz tarafından Özel Eğitim Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir. 09/01/2013

Akademik Unvan

Ad ve Soyad

İmza

Üye (Tez Danışmanı)

: Doç. Dr. İbrahim Hakkı DİKEN

Üye

: Yrd.Doç.Dr. İlkur ÇİFCİ TEKİNARSLAN

Üye

: Yrd.Doç.Dr. Kaya YILDIZ

Eğitim Bilimleri Enstitüsünün Onayı

Prof. Dr. Soner DURMUŞ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ABSTRACT

THE STUDY OF EXPLORING THE BURNOUT AND LIFE SATISFACTION LEVELS OF TEACHERS WHO HAVE BEEN WORKING WITH STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS

Hıdır AYDEMİR

Thesis of Master Programme

Department of Special Education

Advisor : Assoc. Prof. İbrahim H. DİKEN

January, 2013

The purpose of this study is to explore burnout and life satisfaction levels of teachers who have been working with students with special needs (e.g., students with intellectual disability, autism and multiple disabilities) in special education schools according to some variables such as age, gender, years of experience, and school type of teachers. The study is both a descriptive and relational study. Data were collected from 292 teachers working Anatolia side of Istanbul by using Maslach Burnout Inventory and Life Satisfaction Scale. Out of 292, 179 were male, 113 were female teachers. Mean of age of teachers 39.34 (SD: 12.55). Teachers have been working with either students with intellectual disability, autism or multiple disabilities.

Results revealed that teachers had a moderate level of burnout. Results also showed that there was no significant difference between male and female teachers on burnout scores both on total and subscale scores. There was also no significant difference between teachers regarding their age on total score. However, there was a negative relationship between age and desensitization subscale.

While exploring whether the teachers' burnout levels differentiated according to years of their experience or not, results showed that there was no significant difference on total MBI scores. Besides, there also was no significant difference on the scores of the subscales "personal achievement" and "emotional exhaustion" just like total scores.

Another question was to explore the teachers' burnout levels according to type of schools in which they worked. Results showed that there was significant difference on total MBI scores and scores of the subscales' "personal achievement" and "desensitization" according to the schools which the participants worked in. Teachers' burnout levels according to the disability types of the students whom they trained was also explored. Results showed that there was no significant difference on total MBI scores and the subscales' scores according to the disability types of the students whom they trained.

Regarding life satisfaction levels, results revealed that teachers had a moderate level of life satisfaction also. While exploring the teachers' life satisfaction levels according to their gender, results indicated that female teachers' life satisfaction levels were higher than male teachers' life satisfaction levels. Regarding teachers' life satisfaction levels according to their age, results showed that there was a significant negative correlation between age and life satisfaction. In other words; while age increases, life satisfaction diminishes.

Teachers' life satisfaction levels according to years of their experience, type of schools in which they work and disability types of the students whom they trained were also investigated. Results indicated that there was no significant difference on life satisfaction according to each of three variables. The final question was to explore the relation between teachers' burnout levels and their life satisfaction levels. Results showed that there was a significant negative correlation between total MBI scores and MBI subscales' scores and life satisfaction scale scores.

It is seen logically that the burnout which individuals experience influences on

their life satisfaction. Besides; taking into account the final question's findings with previous questions' findings it was seen that while work conditions, years of experience, school type and disability type of trained students didn't influence on teachers' life satisfaction; gender, age and the other factors effected on their burnout influenced on their life satisfaction. In this case it can be thought that the other factors effected on burnout influence on life satisfaction as indirect or moderator variables not directly.

Keywords: Special Education, Special Education Teachers, Intellectual Disabilities, Burnout, Life Satisfaction.

ÖZET

ÖZEL EĞİTİM ALANINDA ÇALIŞAN ÖĞRETMENLERİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ VE YAŞAM DOYUMLARININ İNCELENMESİ

Hıdır AYDEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İbrahim H. DİKEN

Ocak, 2013

Araştırmanın genel amacı özel eğitim okullarında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik ve yaşam doyumu düzeyleri ve bu düzeylerin çeşitli değişkenler (yaş, cinsiyet, meslekte çalışma süresi, çalıştığı okul türü) ve birbiriyle ilişkisi açısından incelemektir. Bu araştırma betimsel ve bağıntısal bir araştırmadır. Maslach Tükenmişlik Ölçeği (MTÖ) ile Yaşam Doyumu Ölçeği İstanbul ili Anadolu yakasında bulunan özel eğitim okullarında görev yapan toplam 292 öğretmene uygulanmıştır. Bu katılımcıların 179'u erkek iken 113 kadın katılımcıdır. Katılımcıların yaş ortalaması 39.34 iken standart sapması 12.55'dir ($R_{23,65}=42$).

Araştırma bulguları eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin orta düzeyde olduğunu ve öğretmenlerin Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve alt ölçeklerinden aldıkları puanların cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığını göstermektedir. Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin öğretmenlerin yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları, öğretmenlerin yaşları ile MTÖ toplam puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı yönündedir. Bununla birlikte ölçeğin duyarsızlaşma alt boyutunda yaş ile duyarsızlaşma arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin öğretmenlerin meslekte çalışma süresine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları ise MTÖ toplam puanlarında bir fark olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte alt ölçekler boyutunda kişisel başarı ve duygusal tükenme boyutunda da tıpkı toplam puandaki gibi farklılık ortaya çıkmamıştır. Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin öğretmenlerin çalışmakta oldukları okul türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları, katılımcıların görev yapılan okullara göre MTÖ toplam puanları ile Kişisel Başarı ve Duyarsızlaşma alt ölçek puanlarında anlamlı düzeyde farklılaştığını göstermektedir.

Araştırmanın bir diğer sorusu olan özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin öğretmenlerin eğitim verdikleri öğrencilerinin yetersizliklerinin türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları, katılımcıların eğitim verdikleri öğrencilerinin yetersizliklerinin türüne göre MTÖ toplam puanları ve alt ölçek puanları arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin olmadığını ortaya koymaktadır.

Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin yaşam doyumu düzeylerinin yine orta derecede olduğu görülürken, öğretmenlerin cinsiyetine göre yapılan analizlerin sonuçları ise kadın öğretmenlerin yaşam doyumu düzeylerinin erkek öğretmenlerden daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgunun etki büyüklüğü değerinin .01 olduğu göz önüne alındığında istatistiksel bir anlamlılığın yanında pratikte küçük düzeyde anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir.

Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin yaşam doyumu düzeylerinin öğretmenlerin yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları, yaş ile yaşam doyumu arasında negatif yönlü anlamlı bir korelasyon olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle yaş artıkça yaşam doyumu düşmektedir.

Diğer araştırmanın soruları olan özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin yaşam doyumu düzeylerinin öğretmenlerin meslekte çalışma süresine, çalışmakta

oldukları okul türüne ve eğitim verdikleri öğrencilerinin yetersizliklerinin türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları, her üç değişkene göre yaşam doyumlarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı yönündedir.

Araştırmanın son araştırma sorusu, özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ile yaşam doyumu düzeyleri arasında bir ilişki olup olmadığıdır. Analiz bulguları MTÖ toplam puanları ve MTÖ alt ölçek puanları ile Yaşam Doyumu Ölçeği toplam puanları arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu şeklindedir.

Genel olarak ele alındığında kişilerin kişisel düzlemde yaşadıkları tükenmenin yaşam doyumlarına etki etmesi mantığa uygun görünmektedir. Bununla birlikte son araştırma sorusunun analiz bulguları önceki araştırma sorularının analiz bulgularıyla birlikte düşünüldüğünde öğretmenlerin yaşam doyumlarının, çalışma koşullarının kıdem, okul türü ve çalışılan yetersizlik grubunun özelliklerinden etkilenmediği ancak cinsiyetlerinden, yaşlarından ve tükenmişliklerine etki eden diğer faktörlerden etkilendiği görülmektedir. Bu durumda tükenmişliğe etki eden diğer faktörlerin doğrudan değil ama dolaylı ya da aracı değişkenler olarak yaşam doyumunu etkilediği düşünülebilir.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim, Özel Eğitim Öğretmenleri, Zihinsel Yetersizlik, Tükenmişlik, Yaşam Doyumu.

TEŞEKKÜR

Bu tezin planlanmasından, raporlaştırılmasına kadar birçok kişinin desteği olmuştur.

Yıllar önce tamamlayamadığım tezin tamamlanması için desteğini esirgemeyen, zaman ayıran, anlayış gösteren, her zaman yol gösterici ve yönlendirici olan değerli arkadaşım ve danışman hocam Sayın Doç. Dr. İbrahim Halil DİKEN'e teşekkür ederim.

Araştırma sırasında bilimsel katkıları ile bana yardımcı olan, büyük yardımlarını gördüğüm bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım Öğretim Görevlisi Sayın Veysel AKSOY hocama teşekkür ederim.

Araştırma verilerini analiz çalışmalarında desteğini aldığım Öğretim Görevlisi Sayın Avşar ARDIÇ hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Gerek yüksek lisans derslerinde gerekse tez süresince yardımlarını gördüğüm Yrd. Doç. Dr. Ahmet YIKMIŞ'a teşekkürlerimi sunarım.

Tezin yazımında bilgi işlem noktasında desteklerini gördüğüm Sayın Ayhan KAHRAMAN'a teşekkür ederim.

Araştırma süresince her zaman yanımda olan sevgili eşim Emine AYDEMİR'e ve araştırmama ilham kaynağı olan sevgili oğullarım Jiyan ve Ali Fırat'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Hıdır AYDEMİR

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	iii
ÖZET	vi
TEŞEKKÜR	ix
İÇİNDEKİLER	x
TABLoların DİZİNİ	xii
 BÖLÜM I.....	 1
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	5
1.3. Önem.....	6
1.4. Sayıtlar	8
1.5. Sınırlılıklar	8
1.6. Tanımlar	9
 BÖLÜM II.	 10
2. KURAMSAL TEMELLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	10
2.1. Kuramsal Temeller.....	10
2.1.1. Tükenmişlik	10
2.1.2. Yaşam Doyumu	21
2.2. İlgili Araştırmalar.....	27
 BÖLÜM III.....	 35
3. YÖNTEM	33
3.1. Araştırma Modeli	35
3.2. Çalışma Grubu	35
3.3. Katılımcılar	35

3.4. Veri Toplama Araçları	36
3.4.1. Maslach Tükenmişlik Ölçeği.....	36
3.4.2. Yaşam Doyumu Ölçeği	38
3.4.3. Kişisel Bilgi Formu	38
3.5. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	39
BÖLÜM IV	39
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	42
4.1. Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri Nedir?.....	42
4.2. Maslach Tükenmişlik Ölçeğinden Alınan Puanlarla Demografik Değişkenler Arasında Yapılan İstatistiksel Analizlerin Bulguları.....	42
4.3. Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Yaşam Doyumu Düzeyleri Nedir?.....	52
4.4. Maslach Tükenmiş Ölçeği ile Yaşam Doyumu Ölçeği Toplam Puanları Arasındaki İlişkiye Yönelik Yapılan İstatistiksel Analiz Bulguları.....	56
4.5. Tartışma.....	58
BÖLÜM V	63
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	66
5.1. Sonuç.....	66
5.2. Öneriler	68
KAYNAKÇA	70
EKLER	77

TABLOLARIN DİZİNİ

Tablo 1. Katılımcılara ilişkin bilgiler	36
Tablo 2. MTÖ toplam puanlarının cinsiyete göre t-test sonuçları	43
Tablo 3. MTÖ alt ölçek puanlarının cinsiyete göre t-test sonuçları	43
Tablo 4. MTÖ ve alt ölçekleri puanlarının yaş ile ilişkisi	44
Tablo 5. Kıdem yılına göre MTÖ toplam puanlarının betimsel istatistikleri	45
Tablo 6. MTÖ Toplam puanı ve alt ölçek puanlarının kıdem yılına göre ANOVA sonuçları	46
Tablo 7. Görev yapılan okula göre MTÖ toplam puanlarının betimsel istatistikleri.....	46
Tablo 8. Katılımcıların MTÖ toplam puanlarının görev yapılan okul türüne göre ANOVA sonuçları	47
Tablo 9. Katılımcıların MTÖ Kişisel Başarı alt ölçeği puanlarının görev yapılan okul türüne göre ANOVA sonuçları.....	48
Tablo 10. Katılımcıların MTÖ Duyarsızlaşma alt ölçeği puanlarının görev yapılan okul türüne göre ANOVA sonuçları.....	49
Tablo 11. Katılımcıların MTÖ Duygusal Tükenme alt ölçeği puanlarının görev yapılan okul türüne göre ANOVA sonuçları.....	49
Tablo 12. Çalışılan yetersizlik türüne göre katılımcıların MTÖ toplam puanlarının betimsel istatistikleri.....	50
Tablo 13. Katılımcıların MTÖ toplam puanlarının yoğun olarak çalıştıkları yetersizlik türüne göre ANOVA sonuçları	50
Tablo 14. Katılımcıların MTÖ Kişisel Başarı alt ölçeği puanlarının yoğun olarak çalıştıkları yetersizlik türüne göre ANOVA sonuçları	51
Tablo 15. Katılımcıların MTÖ Duyarsızlaşma alt ölçeği puanlarının yoğun olarak çalıştıkları yetersizlik türüne göre ANOVA sonuçları	51
Tablo 16. Katılımcıların MTÖ Duygusal Tükenme alt ölçeği puanlarının yoğun olarak çalıştıkları yetersizlik türüne göre ANOVA sonuçları	52
Tablo 17. Yaşam doyumu ölçeği toplam puanlarının cinsiyete göre t-Test sonuçları	53

Tablo 18. Yaşam doyumu ölçeği toplam puanlarının yaş ile ilişkisi.....	53
Tablo 19. Kıdem yılına göre yaşam doyumu ölçeği toplam puanlarının betimsel istatistikleri	54
Tablo 20. Katılımcıların yaşam doyumu ölçeği toplam puanlarının kıdem yılına göre ANOVA sonuçları	54
Tablo 21. Görev yapılan okula göre yaşam doyumu ölçeği toplam puanlarının betimsel istatistikleri.....	55
Tablo 22. Katılımcıların yaşam doyumu ölçeği toplam puanlarının görev yapılan okul türüne göre ANOVA sonuçları.....	55
Tablo 23. Çalışılan yetersizlik türüne göre katılımcıların yaşam doyumu ölçeği toplam puanlarının betimsel istatistikleri	56
Tablo 24. Katılımcıların yaşam doyumu ölçeği toplam puanlarının yoğun olarak çalıştıkları yetersizlik türüne göre ANOVA sonuçları	56
Tablo 25. Maslach Tükenmişlik Ölçeği ile Yaşam Doyumu Ölçeği arasındaki ilişki	57
Tablo 26. Maslach Tükenmişlik Ölçeği Puanları ile Yaşam Doyumu Ölçeği puanlarının arasındaki ilişkisi	57

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi" çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde her hangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite ya da bir başka üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim. 09/01/2013

Hidir AYDEMİR

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amaçları, araştırmanın önemi, araştırmanın sınırlılıkları, araştırmanın sayıtlıları ve araştırmada kullanılan tanımlar kısmı yer almaktadır.

1.1. Problem

Bilgi ve bilişim çağının yaşandığı günümüz dünyasında, hızlı gelişmelere bağlı olarak bireysel ve toplumsal değişimler de kaçınılmaz hale gelmekte; toplumun her kesiminde olduğu gibi eğitim sistemi ve onu meydana getiren unsurlar da bu değişimden etkilenmektedirler. 60 ve 70’li yıllarda eğitimciler, öğrencileri için neyin en iyisi olduğuna kendileri karar verip toplumdan destek görürken, özellikle yetmişlerin ortasından itibaren öğretmenler, gerek öğrenci ve ailelerinin gerekse yönetici ve toplumun değişik kesimlerinin farklı talepleriyle karşılaşmakta ve eğitim-öğretim çalışmalarının hemen her aşamasında bu taleplerin baskısını hissetmektedirler. Öğretim koşullarındaki taleplerin ve stresörlerin artması, bazı öğretmenlerin işi bırakma nedenleri arasına girmiştir. Meslekte kalan öğretmenler ise artan stresle başa çıkmaya çalışırken bazıları bu süreçte “tükenmişlik” yaşamaya başlamışlardır (Gündüz, 2006).

Eğitim ortamlarında yaşanmakta olan gerçekler, öğretmenliği stresli bir meslek haline getirmektedir. Günümüzde eğitimcilerden, toplumun bazı sorunlarını ve sıkıntılarını ortadan kaldırmaları, gençleri karmaşık ve hızlı teknolojik gelişmelerin olduğu bir topluma hazırlamaları beklenmektedir. Ancak bunların sağlanabilmesi pek çok kaynağın bir arada olmasını gerektirmekte, öğretmenler bu kaynakların olmadığı iş

koşullarıyla karşılaştıklarında sıkıntılar yaşamaktadırlar. İlk yıllardaki idealist yaklaşımları birkaç yıllık bir süre içerisinde olumsuz duygular yaşamalarına doğru bir eğilim göstermektedir. Bunların doğal bir sonucu olarak, öğretmenlerin yorgunluk ve duygusal tükenmişlik hislerinde artış, öğrencilere karşı olumsuz tutumların gelişimi ve bu durumların kalıcı olması, ayrıca mesleklerindeki başarı duygusunun kaybedilmesi gibi sonuçlar gözlenebilmektedir (Şahin, 2008).

Tükenmişliğin özellikle, insanlarla yoğun iletişim gerektiren meslek gruplarında çalışanlarda görülen, mesleğin doğası gereği yaşanan stresle başa çıkamama sonucunda gözlenen, fizyolojik ve duygusal alanlarda hissedilen tükenme hissiyle kendini ortaya koyan bir durum olduğu ifade edilmiştir (Karahan ve Uyanık-Balat, 2011).

Tükenmişliğin aşırı derecede yorgunluk ve bitkinlik anlamında kullanıldığı ve tükenmişliğe yol açan dışsal stres kaynakları arasında iş veya yaşam durumlarından herhangi birinin etkili olabildiği bildirilmiştir (Tümekaya, 2001). Günümüzde, tükenmişliğin en yaygın ve kabul gören tanımı Maslach'ın geliştirdiği (1981) üç bileşenli tükenmişlik tanımıdır. Bu tanıma göre tükenmişlik, diğer insanlarla yüz yüze çalışanlarda sıklıkla ortaya çıkan duygusal tükenme, duyarsızlaşmanın ve kişisel başarıda azalmanın görüldüğü, üç boyutlu bir kavram olarak kabul edilmektedir (Ören ve Türkoğlu, 2006; Veatch, 2006; Aksoy, 2007; Oruç, 2007; Yiğit, 2007; Karahan, 2008; Türe, 2008; Kaya, 2010). Maslach ve Leiter (2001)'e göre duygusal tükenme; tükenmişliğin stres boyutunu ifade etmekte olup, enerji yitimi ve yorgunluk olarak tanımlanmaktadır. Duygusal tükenme strese çok benzer bir tepki olmasına karşın stresten ayırt eden özelliği, diğer bileşenlerle birlikte ele alınmasıdır. Duyarsızlaşma; tükenmişliğin kişiler arası ilişkilerdeki yanı sıra ilgili olup, çalışanların kendisiyle ve hizmet verdiği diğerlerine karşı duyarlılığının azalması; başka bir ifadeyle, kendinden ve hizmet verdiklerinden duygusal ve bilişsel olarak uzaklaşması şeklinde nitelendirilmektedir. Byrne (1994)'e göre üçüncü bileşen olan kişisel başarının azalması, diğer iki bileşenle ilişkili olup, duygusal olarak tükenen ve işiyle arasına mesafe koyan çalışanların, kendilerini yeterince üretken ve başarılı görmemelerini ifade eder (Akt; Şahin, 2008 s.2).

Çokluk (2001), öğretmenlerin meslek yaşamları boyunca birkaç kuşağın eğitiminde rol aldıklarını ve tükenmişlik yaşadıkları belirlenen bir meslek grubu olduklarını belirtmektedir. Öğretmen öğretmediği için öğrencinin öğrenemediği varsayımının öğretmenlerde baskı yaratarak hayal kırıklığı, suçluluk, başarısızlık gibi duygulara temel oluşturduğu belirtilmiştir. Öğretmenlerin tükenmişlikleri sınıf içi sorunlara hoşgöründe azalma, derse yeterince hazırlık yapmamaya başlama, düşük iş performansı, işe yönelik olumsuz tutumlar, iş devamsızlıkları, işten ayrılmak isteme gibi davranışsal sonuçlara yol açmaktadır. Tükenmişlikle bağlantılı olarak fiziksel ve ruhsal sağlıkta bozulmalar ortaya çıkarak yaşam kalitesini düşürmektedir. Fiziksel düzeyde baş ağrıları, ülser gibi sağlıkla ilgili sorunların yanı sıra depresyon, öfke, öğrencilere ve mesleğe yönelik tutumlarda olumsuzlukların da ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Tümkaya (2001), öğretimde strese dolayısıyla da öğretmenlerde mesleki tükenmeye yola açan etkenleri ise şu şekilde sıralamaktadır. Yönetim kaynaklı baskı, yönetim desteğinin eksikliği, öğrencinin ilgisizliği, tembelliği veya olumsuz davranışları, bazı meslektaşların olumsuz tutumları, okul-aile işbirliğinin eksikliği, iş açısından ilerlemedeki fırsatların azlığı ve kişi başına düşen işin fazlalığı. Sayılan bu etkenlerin genel olarak öğretmenlerde mesleki anlamda tükenmeye yol açtığı söylenebilir.

Her meslekte olduğu gibi özel eğitim öğretmenleri de mesleğe başlarken öğrencilerinin yaşantılarında ve programlarında olumlu etkiler yaratabilmek, öğrencilerin aileleri ve okul yöneticileriyle olumlu ilişkiler kurabilmek, rolleriyle ilgili kendilerine sağlanacak destekler yoluyla mesleki gelişim olanakları elde edebilmek gibi beklentilere sahiptirler (Çokluk, 2001). Bunlarla bağlantılı olarak, mesleki anlamda verimli olurken kendi yaşamlarında da mutlu olmak gibi beklentilerinin olması mantığa uygundur.

Bu beklentilerin gerçekleşmemesi durumunda birçok özel eğitimci suçluluk hissetmekte ve başarısızlığa dönüşen beklentilerin mesleği bırakmaya temel oluşturduğu bildirilmektedir (Billingsey ve Cross, 1991). Ülkemizdeki maddi koşullar, çalışma ve sosyal yaşamın dayatmaları göz önüne alındığında, özel eğitim öğretmenleri mesleği

bırakmasalar da böyle bir tablo karşısında mesleğin ideallerine yabancılaşma, yaptığı işten keyif almama, işiyle ilgili yenilikleri takip etmeme gibi sonuçların ortaya çıkması beklenebilir. Mesleki anlamda başarı duygusunu elde edemeyen öğretmenlerin yaşamlarından elde edecekleri doyum da olumsuz etkilenecektir.

Yardıma gereksinimi olan kişilerle işleri gereği yüz yüze geline mesleklerde tükenmişliğin sık karşılaşılan bir durum olduğu, bu durumun uzun süreli stresli çalışma ortamına maruz kalındığında fiziksel ve duygusal yorgunluk, duyarsızlaşma ve üretkenlikte azalma ile karakterize olduğu bildirilmiştir (Ünal, Karlıdağ ve Yoloğlu, 2001). Alan yazında üzerinde çok çalışılmış bir grup olarak öğretmenlerde, meslek üyelerinin yaklaşık %20'sinin bu sorunla yüz yüze olduğu ifade edilmiştir (Torun, 1995). Özel gereksinimli çocukların eğitimi söz konusu olduğunda bu alanda görev yapan öğretmenlerin de en az aileler kadar sabır ve özveri göstermeleri gerektiği açıktır. Öte yandan özel gereksinimli çocukların, normal akranlarına göre bakım ve eğitiminin daha fazla sabır ve özveri gerektirdiği ve daha zorlayıcı olabildiği bilinmektedir. Nitekim en stresli meslekler arasında sayılan öğretmenlik mesleği, özel gereksinimli çocukların eğitimi söz konusu olduğunda bu çocukların kişisel özelliklerinden dolayı daha da stresli hale gelmektedir. Özellikle, örgencilerle doğrudan temasın yoğunluğuna bağlı olarak, özel eğitim öğretmenlerinin diğer öğretmenlere oranla tükenmişliği daha fazla yaşamaya yatkın oldukları belirtilmektedir (Girgin ve Baysal, 2005).

Kendini iyi hissetme hali sağlığın önemli belirleyicilerinden biridir. Duygusal ve bilişsel yönleri olan bu öznel durumun bilişsel bölümünü yaşam doyumunu oluşturur (Ünal, Karlıdağ ve Yoloğlu, 2001). Lawton'a (1984) göre doyum bilişsel ve duygusal bileşenlerden oluşur. Öznel iyi oluş da doyumun öznel hali ve pozitif ruh sağlığıdır. Öznel iyi oluşun esas bileşenleri ise duygulanım ve yaşam doyumudur. Duygulanım; olumlu (neşe, ilgi, heyecan, güven gibi) ve olumsuz (öfke, suçluluk, üzüntü, nefret gibi) olmak üzere iki boyutta değerlendirilmektedir. Yaşam doyumunu; hem bilişseldir hem de duygularla ilişkilidir. Bu boyut, bireyin iş, evlilik, okul hayatı ya da sadece yaşamla ilgili genel doyum değerlendirmelerinden oluşmaktadır (Akt; Bilge, Sayan ve Kabakçı, 2009).

Yaşam doyumu, bireyin iş yaşamı dışındaki duygusal tepkisidir. Yani hayata karşı genel tutumudur. Bir başka tanımda yaşam doyumu, genel olarak kişinin kendi yaşamından duyduğu memnuniyeti ifade etmektedir. Genel olarak yaşam doyumu kişinin; iş, boş zaman ve diğer iş dışı zaman olarak tanımlanan yaşama gösterdiği duygusal tepki olarak tanımlanabilir. Diğer bir yaklaşıma göre, yaşam doyumu, bireyin yaşamında yer alan olgulara dayanarak, öznel iyi olma (öznel gönenc) ve yaşam kalitesi hakkında ulaştığı yargıları temsil eder (Şahin, 2008).

Özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişliklerine ilişkin araştırmalar ülkemizde son yıllarda yaygınlaşmaktadır. Araştırmalar genel anlamda mesleki tükenmişliğe odaklanmakta ve tükenmişlikle yaş, cinsiyet gibi demografik değişkenler ile mesleki kıdem, mezuniyet gibi etkenler arasındaki ilişkilere bakılmaktadır. Diğer bir boyutu da özel eğitim öğretmenlerini yöneticiler, genel eğitim öğretmenleri ya da çalışılan yetersizlik grubu gibi faktörler açısından karşılaştıran ilişkisel araştırmalar oluşturmaktadır. Bu çalışmada özel eğitim öğretmenlerinin yaşamış oldukları tükenmenin öznel iyi oluşlarının bilişsel boyutunu oluşturan yaşam doyumu ile ilişkisi incelenecektir. Yaşamakta olan tükenmişliğin genel anlamda yaşam doyumu ile ilişkisini çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

1.2. Amaç

Araştırmanın genel amacı özel eğitim okullarında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerini ve yaşam doyumu düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemektir. Bu amaçla şu sorulara yanıt aranmıştır;

1. Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri nedir?
2. Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri öğretmenlerin;

- Cinsiyetine
- Yaşına
- Meslekte çalışma süresine
- Çalışmakta oldukları okul türüne

- Eğitim verdikleri öğrencilerinin yetersizliklerinin türüne göre farklılaşmakta mıdır?

3. Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin yaşam doyumu düzeyleri nedir?

4. Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin yaşam doyumu düzeyleri öğretmenlerin;

- Cinsiyetine
- Yaşına
- Meslekte çalışma süresine
- Çalışmakta oldukları okul türüne
- Eğitim verdikleri öğrencilerinin yetersizliklerinin türüne göre farklılaşmakta mıdır?

5. Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ile yaşam doyumu düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

1.3. Önem

Öğretmenlik, alan ve meslek bilgisinin yanı sıra özveri, hoşgörü, sürekli kendini yenileme, mesleği severek yerine getirme gibi özellikleri de gerektiren bir meslektir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki, öğretmenlik mesleği, bazı stres kaynaklarından dolayı, özellikle öğretmenlerin ruh sağlığının olumsuz yönde etkilenebilmesi açısından da riskli bir meslektir. Bu tür etkilenmeler, öğrencileri için çok önemli olan öğretmenin, öğrencilerine, işine, diğer insanlara karşı ilgisini, sevecenliğini ve mesleki rolünün gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmedeki etkililiğini azaltabilir (Girgin ve Baysal, 2005). Engelli çocukların normal akranlarına göre bakım ve eğitiminin daha fazla sabır ve özveri gerektirdiği düşünüldüğünde bu alanda görev yapan eğitimcilerin de en az aileler kadar sabır ve özveri göstermeleri gerekmektedir. Bu durum ise engelli bireylerin eğitimi alanında görev yapan eğitimcilerin, işin niteliğindeki stresiyle birleşince diğer eğitimcilere oranla tükenmişliği yaşamaya daha yatkın oldukları belirtilmektedir (Weiskopt, 1980, s.18-23; Akt; Karahan, 2008).

Tükenmişlik, özel eğitim alanında önemli bir problemdir. Özel eğitim öğretmenleri aşırı bürokratik işler, öğrencilerin derslerde gösterecekleri gelişimle ilgili gerçekçi olmayan beklentiler, öğretmen olarak başarı algısındaki yetersizlikler, sürekli olarak güç öğrencilerle çalışma ve meslektaşlardan soyutlanma gibi sorunlardan dolayı sıklıkla engellenme hissetmektedirler. Özel eğitim öğretmeni olarak yetiştirilmeyen daha sonra branş değişikliği yoluyla alanda çalışmaya başlayan öğretmenlerin de öğrencilere ilişkin gerçekçi olmayan beklentilere sahip olmalarının tükenmişlik yaşamalarına dolayısıyla alana ve mesleğe ilişkin olumsuz tutum geliştirmelerine neden olabildiği ifade edilmektedir (Çokluk, 2001).

Yaşam doyumu kavramının bir parçası olan doyum, beklentilerin, gereksinimlerin, istek ve dileklerin karşılanmasıdır. Yaşam doyumu genel olarak kişinin bütün yaşamını ve bu yaşamın tüm boyutların içerir. Yaşam doyumu, belirli bir duruma ilişkin doyum değil, genel olarak tüm yaşantılarındaki doyum anlaşılır. Yaşam doyumu; mutluluk, moral gibi değişik açılardan iyi olma halini ifade eder ve günlük ilişkiler içinde olumlu duygunun olumsuz duyguya egemen olmasıdır (Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman, 2005). Yaptığı işten doyum almak bireyin yaşam doyumunda ve üretkenliğinde önemli bir yere sahiptir. Bireyin yaşam doyumuna olumlu ya da olumsuz katkısı olan etkenleri ortaya koyarak daha fazla doyum, daha az tükenme yaşaması için gerekli düzenlemelere gitmek mümkün olabilir (Ünal, Karlıdağ ve Yoloğlu, 2001). Bu nedenle özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişliklerini ve yaşam doyumunu etkileyen etmenlerin belirlenmesi ve bu iki değişken arasındaki ilişkinin ortaya konulması önemli görülmüştür.

Bu araştırmanın bulguları doğrultusunda öğretmenlerin yaşam doyumlarını artırıcı ve tükenmişliklerini azaltıcı etkinlikler planlanabilir. Hazırlanacak hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programlarının içeriğine tükenmişliği azaltacak yaşam doyumunu arttıracak bilgi verici etkinlikler alınabilir.

Özel eğitim alanında hizmet vermekte olan öğretmenler diğer öğretmenlerden farklı olarak özel gereksinimli öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarına yanıt vermeye çalışırken önemli sıkıntılarla yüz yüze kalmaktadırlar. Bu araştırmanın özel eğitim alanında

alışan ğretmenlerin yaşadıkları bu güçlüklere ilişkin bilimsel kanıtlar sağlayarak sorunların czmne katkı sağlaması beklenebilir. Özel eğitim alanında hizmetin kalitesine etki eden değişkenlere ilişkin bilimsel bilgilerin üretilmesi kendi başına değerlidir.

Ülkemizde zel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişliklerini inceleyen sınırlı sayıda bilimsel çalışma vardır (Sucuoğlu, ve Kuloğlu, 1996; Ckluk, 1999; Akçamete, Kaner, ve Sucuoğlu, 2001; zmen, 2001; Girgin, ve Baysal, 2005; Aksoy, 2007; Yiğit, 2007; Oruç, 2007; Karahan, 2008; Kaya, 2010; Yellice-Yüksel, Kaner, ve Güzeller, 2011). Bu çalışmaların hiçbirisinde özel eğitim ğretmenlerinin tkenmişlikleriyle yaşam doyumları arasındaki ilişki ele alınmamıştır. Bu anlamda bilimsel alan yazına katkı sağlaması açısından da bu araştırmanın sonuçları önem taşımaktadır.

1.4. Sayıltılar

Bu araştırmada kullanılan lme araçlarından elde edilen verilerin ilgili özellikleri bilimsel olarak ölçtükleri ve araştırmanın katılımcılarının lme araçlarına verdikleri yanıtların içten ve doğru olduğu varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

- 2011-2012 Eğitim-ğretim yılı bahar döneminde İstanbul İli Anadolu yakasındaki özel eğitim hizmeti veren devlet okullarında görev yapmakta olan öğretmenlerden elde edilen bilgilerle ve
- Araştırma kapsamında kullanılmış olan “Kişisel bilgi formu”, “Tükenmişlik lėėi” ve “Yaşam doyumunu lėėinden” sağlanan verilerle sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Tükenmişlik: Tükenmişlik, insanlara hizmet veren mesleklerde ya da işlerde çalışan bireylerin sıklıkla yaşadıkları, fiziksel, duygusal ve zihinsel yorgunluğa yol açan bir sendromdur (Akçamete, Kaner ve Sucuoğlu, 2001). Alan yazında yaygın olarak kullanılan bir diğer tanımda ise tükenmişlik, insanda ortaya çıkan fiziksel bitkinlik, uzun süren yorgunluk, çaresizlik ve umutsuzluk duyguları ile birlikte bireyin yaptığı işe, hayata ve diğer insanlara karşı gösterdiği olumsuz tutumları kapsayan fiziksel ve zihinsel boyutlu bir sendrom olarak tanımlanmıştır (Maslach ve Jackson, 1981).

Yaşam Doyumu: Yaşam doyumu; mutluluk, moral gibi değişik açılardan iyi olma halini ifade eder ve günlük ilişkiler içinde olumlu duygunun olumsuz duyguya egemen olmasıdır (Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman, 2005).

BÖLÜM II

2. KURAMSAL TEMELLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Temeller

2.1.1. Tükenmişlik

Freudenberger (1974), tükenmişliği ilk kez “başarısızlık, yıpranma, enerji ve güç kaybı veya insanın iç kaynakları üzerinde karşılanamayan istekler sonucunda ortaya çıkan bir tükenme durumu” şeklinde tanımlamıştır. Daha sonra Maslach ve Jackson (1981), tükenmişliği; insanda ortaya çıkan fiziksel bitkinlik, uzun süren yorgunluk, çaresizlik ve umutsuzluk duyguları ile birlikte bireyin yaptığı işe, hayata ve diğer insanlara karşı gösterdiği olumsuz tutumları kapsayan fiziksel ve zihinsel boyutlu bir sendrom olarak tanımlamışlardır (Akt; Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman, 2005). Pines ve Aronson (1988: 9) ise tükenmişliği, duygusal açıdan emek ve dikkat isteyen şartlar altında uzun süre kalmaktan kaynaklanan fiziksel, duygusal ve zihinsel olarak tükenme durumu olarak açıklamaktadırlar. Bu çerçevede tükenmişlik, duygusal açıdan emek ve dikkat isteyen şartlar altında uzun süre kalmaktan kaynaklanan ve özellikle insanlara yardım hizmeti sunan, öğretmenlik, hemşirelik, sosyal hizmet uzmanlığı gibi mesleklerde karşılaşılan duygusal taleplerin yoğun olduğu ortamlarda uzun süre çalışan idealist ve insanlara hizmet verme yönünde yoğun isteğe sahip meslek elemanlarında sıklıkla görülebilmektedir (Çetin, Basım ve Aydoğan, 2011).

Tükenmişlik kavramı üzerinde karara varılmış ortak bir tanımlama bulunmamasına karşın, bireysel ve örgütsel düzeyde yaşandığı, genellikle psikolojik

yapıdaki duyguları, davranışları, güdülenmeleri ve beklentileri içerdği belirtilmektedir (Türe, 2008). Tükenmişlik, insanlara hizmet veren mesleklerde ya da işlerde çalışan bireylerin sıklıkla yaşadıkları, fiziksel, duygusal ve zihinsel yorgunluğa yol açan bir sendromdur (Akçamete ve ark, 2001). Suran ve Sheridan (1985) tükenmişliği; “başkalarına yardım sağlayan mesleklerde çalışan bireylerde, çalışma koşullarının bir sonucu olarak görülen; idealizm, enerji ve amaçta sürekli olarak artan bir kayıp” şeklinde tanımlamışlardır. Tanımda yer alan “çalışma koşulları” kapsamında; yetersiz eğitim, müşteri yoğunluğu, uzun mesai saatleri, düşük ücret, yapılan işe minnet duymayan müşterilerle uğraşma, bürokratik ya da politik zorlamalar/sınırlamalar, kişisel idealler ve istekler ile ulaşılan nokta arasındaki uçurum gibi etmenler sayılabilmektedir. Başka bir deyişle; bir yanda kişisel idealler ve istekler, diğer yanda çalışma koşullarının bozulması arasındaki etkileşim süreci, tükenmişliğe neden olmaktadır (Şahin, 2008, s. 5). Tükenmişlik konusunda çalışan ilk araştırmacılar tükenmişliğin sadece insanlarla yüz yüze ilişki içinde hizmet vermeyi gerektiren mesleklerde gözlenen bir belirti olduğunu öne sürmüşlerdir. Ancak, daha sonraları tükenmişlik insanlara yüz yüze bir ilişki içinde hizmet vermeyi gerektirmeyen iş kollarında, hatta politik gruplar ve aile gibi iş ile ilgili olmayan ortamlarda da incelenmeye başlanmıştır (Güleryüz ve Aydın, 2006).

Edelwich ve Brodsky (1980) tükenmişliği iş koşullarına bağlı olarak enerjinin ve amacın giderek yitirilmesi, Pines, Aranson ve Kafry (1981) ise duygusal yükü ağır işlerde uzun süre çalışma sonucunda fiziksel, ruhsal ve zihinsel tükenme olarak tanımlamaktadır. Cherniss (1980), tükenmişliği “aşırı strese ya da doyumsuzluğa tepki olarak işten geri çekilme” olarak tanımlarken, Cardinell (1981) tükenmişliği daha geniş bir anlamda ifade ederek “insanın hayatında ortaya çıkan ciddi bir rahatsızlık belirtisi; orta yaş krizi” olarak tanımlamıştır (Akt; Karahan, 2008, s.8).

Tükenmişlik, bireyin ters giden bir şeyler olduğuna inanmayı reddettiği durumlarda gelişir. Bu durum sürekli ümitsizlik ve olumsuzluğun olduğu bir enerji tükeniştir. Bir görüşe göre tükenmişlik, değişimi imkansız görünen durumların insanın duygusal yaşamında bıraktığı izlerle oluşan bir durumdur. Bu bir “Meslek Otizmi”dir. Bu durum insanın duygusal çöküşünü ifade eder. Duruma engel olma çabası görülmez,

hatta bazen uyum gibi görülebilir. Yaratıcılık yok olur daha iyisi için uğraş verilmez. Tükenmişliğin belirtileri fiziksel ve duygusal rahatsızlıklardır (Tümekaya, 1999).

Ok (2004) tükenmişliğin fiziksel sağlık ve davranışla ilgili sonuçlarını şu şekilde özetlemektedir. Tükenmişlik bir ya da iki olayın sonucunda oluşmamakta, ancak yavaş ve sinsi gelişen bir süreçte sayısız olay ya da yaşantıların bir birikimi olarak ortaya çıkmaktadır. Tükenmişlik semptomları genellikle günler ya da haftalar içinde gelişir. Tükenmişlik öncesinde genellikle bir iş baskısı, ailevi sorunlar veya rahatsızlıklar, boşanma, kişisel kayıplar veya bir travma ve benzeri sorunlar yaşanır. Bu tür olaylara kaygı ve depresif semptomlar eşlik edebilir. Tedavi edilmediği takdirde duygu durum ya da kişilik bozuklukları görülebilir. Bu semptomlar aylar ya da yıllar boyunca sürebilir yetersizliklere ya da sıkıntılara yol açabilir. İnsan kaynaklı ve duygusal gelişimi öngören bir meslek içerisinde, duygusal olarak acı çeken ve devamlı hayal kırıklığına uğrayan çalışanlara rastlamak mümkündür. Tükenmişlik yaşayan çalışanlar, iş yerinde yaşadıkları stresle baş etme konusunda yetersiz olabilirler. Uzun süreli stres ve baş etmedeki başarısızlık, aynı zamanda çalışanların fizyolojik, psikolojik ve davranışsal doğurguları bulunan bedensel ve ruh sağlığını etkiler. Tükenmişliğin fizyolojik sonuçları geri çekilme, kan basıncının yükselmesi, gıda rejimi değişiklikleri, baş ağrıları, kilo kaybı, enerji kaybı, alerji, uykusuzluk, kronik soğuk algınlığı, yüksek tansiyon, diyabet, ülser, kolit, kanser ve benzerleridir. Tükenmişliğin psikolojik sonuçları anlamsızlık, moral bozukluğu, depresyon, gerginlik, kaygı gibi şikayetlerdir. Tükenmişliğin davranışsal sonuçları ise performans kaybı, değersizlik duygusu, işe gelmeme, iş değiştirme isteği, istifa etme-ayrılma duygusuna kapılma ve çaresizlik, umutsuzluk hissetme, denetim odağında değişiklik, başkalarıyla olan etkileşimde katı alaycı bir tutum sergileme ve çatışma halinde olma, sosyal yabancılaşma ve sosyal yetersizlik yaşama, alkolizm, aşırı sigara içme veya ilaç alma, işte başarısızlık, şişmanlık, kazalar, aile çatışmaları, boşanma, intihar ve benzeri gibidir (Ok, 2004, s.58). Bununla birlikte, çalışanların iş performanslarında düşüşlerin yaşanması, işe devamsızlık davranışlarının artması, iş yerinde yaşanan çatışmaların artması, iş kalitesindeki düşüşler, iş doyumunun azalması, işgücü devrinde görülen artışlar ise tükenmişliğin örgütsel bağlamda ortaya koyduğu olumsuz sonuçlar arasındadır (Çetin, Basım ve Aydoğan, 2011).

Tükenmişlik sendromu ile ilgili araştırmalarda cinsiyet, eğitim düzeyi, yaş, evli olup olmama, çalışılan bölge ve kurumun türü gibi pek çok demografik değişken üzerinde çalışılmıştır. Genel olarak, kadınlar ile erkekler arasında tükenme boyutları/türleri bakımından farklar olduğu; eğitim düzeyi arttıkça tükenmişliğin azaldığı; genç yaşlarda tükenmenin daha fazla görüldüğü; evlilerde bekârlara oranla daha fazla tükenme görüldüğü; şehir bölgeleri ve daha prestijli kurumlarda kırsal bölge ve prestiji düşük kurumlara oranla daha az tükenme görüldüğü bulunmuştur. Ayrıca çalışma saatlerinin uzunluğu, işi gereği uyku bozukluğu yaşama; iş statüsünün düşüklüğü, iş deneyimi azlığı gibi değişkenlerin tükenmişliği arttırdığı gösterilmiştir. Son araştırmalarda, tükenmişlik yaratan koşulları dengeleyen bir değişken olarak kişilik yapısı üzerinde çalışılmaktadır. Bir kişilik özelliği olarak nörotisizm ile duygusal tükenme boyutu arasında pozitif, dışa dönüklük ve yeni deneyimlere açık olma ile duyarsızlaşma ve düşük kişisel başarı hissi boyutları arasında negatif ilişki olduğu bildirilmektedir (Karakelle ve Canpolat, 2008, s.110).

Tükenmişlik kavramı ilk olarak 1974 yılında Freudenberger tarafından tanımlandıktan sonra farklı iş alanlarıyla ilgili olarak yoğun bir şekilde üzerinde çalışılmıştır (Sucuoğlu ve Kuloğlu, 1996). Son 35 yıllık çalışmalar sonucunda insanların genel deneyimleriyle doğrudan bağlantılı bir kavram olduğu görülmüştür. Araştırmacılar bu geçen süre boyunca tükenmişliği daha iyi anlamaya ve neden ortaya çıktığını bulmaya çalışmışlardır. Ayrıca onunla başa çıkma ve önlemeye yönelik de çalışmalar yapılmıştır (Schaufeli ve ark, 2008).

Maslach'ın üç bileşenli tükenmişlik modeli

Günümüzde, tükenmişliğin en yaygın ve kabul gören tanımı Maslach'ın geliştirdiği (1986) üç bileşenli tükenmişlik tanımıdır. Bu tanıma göre tükenmişlik, diğer insanlarla yüz yüze çalışanlarda sıklıkla ortaya çıkan duygusal tükenme, duyarsızlaşmanın ve kişisel başarıda azalmanın görüldüğü, üç boyutlu bir kavram olarak kabul edilmektedir (Ören ve Türkoğlu, 2006; Veatch, 2006; Aksoy, 2007; Oruç, 2007; Yiğit, 2007; Karahan, 2008; Türe, 2008; Kaya, 2010).

Duygusal tükenme:

İş görene yaptığı iş nedeniyle aşırı yüklenilmesi ve bunun sonucunda tüketilmiş olma duygusu hissetmesi olarak tanımlanmaktadır. Yoğun çalışma hayatının artan temposu nedeniyle kişi kendini talepler karşısında zorlar ve bu duruma tepki olarak duygusal tükenme gelişir. Duygusal tükenme, tükenmişliğin başlangıcı olup, en önemli boyutu olarak görülmektedir. Bu durum, insanlarla yoğun ve yüz yüze ilişki kurulan mesleklerde daha çok hissedilmektedir. Tükenmişliğin bireysel stres boyutunu yansıtmaktadır. Bu boyut, kişinin duygusal kaynaklarının bitmesi ve enerji eksikliği hissetmesi biçiminde de nitelendirilmektedir. Bu duygusal yorgunluk, düş kırıklığı ve gerginlik duygularıyla aynı anda var olabilmektedir. Çalışanlar, geçmişte olduğu kadar kendilerini işe veremediklerini düşünebilmektedir. Ertesi gün tekrar işe gitme beklentisi, çalışanların endişe ve korkuya kapılmalarına neden olmaktadır. Duygusal tükenmişlikte bireyin artık duygusal anlamda birçok duyguya kayıtsız kaldığı gözlenmektedir (Şıklar ve Tunalı, 2012). Tükenmişliğin ilk belirtisi sıklıkla kişinin işinden duygusal olarak tükenmişlik hissetmesidir (Ören ve Türkoğlu, 2006). Bir diğer deyişle psikolojik düzeyde bireyin duygusal kaynaklarının azaldığını giderek artan bir şekilde hissetmesini ifade etmektedir (Akçamete ve ark, 2001). Duygusal yönden yoğun bir çalışma temposu içinde bulunan birey, kendini zorlamakta ve diğer insanların duygusal talepleri karşısında ezilmektedir. Duygusal tükenme bu duruma bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır (Karahana, 2008). Kişilerin duygusal kaynakları tükendikçe, kendilerini psikolojik düzeyde işe vermeleri mümkün olmamaktadır (Maslach ve Jackson, 1981). Duygusal tükenme, bireyin kendisini tükenmiş hissetmesine yol açan artmış duygusal ve ruhsal gereksinimlere bağlı olarak gelişmektedir (Yaman ve Ungan, 2002).

Duygusal Tükenme çalışanların kendilerini yorgun ve duygusal yönden aşırı yıpranmış hissetmelerini; kişinin işinde aşırı yüklenmiş olma duygularını ifade eder. Enerji eksikliği ve bireyin duygusal kaynaklarının bittiği hissine kapılması biçiminde ortaya çıkar. Bu duygusal yorgunluğu yaşayan kişi, hizmet verdiği kişilere geçmişte olduğu kadar verici ve sorumlu davranmadığını düşünür. Gerginlik ve engellenmişlik duygularıyla yüklü olan birey için ertesi gün yeniden işe gitme zorunluluğu büyük bir endişe kaynağıdır. Bu duruma yakalananlar kendilerini, yeni bir güne başlayabilmek

için gerekli enerjiden yoksun hissederler. Duygusal kaynakları tamamen tükenmiştir. Tekrar doldurmak için yeni kaynak bulamazlar (Koçak, 2009).

Duyarsızlaşma:

Duygusal kaynakların azalmasına bağlı olarak ortaya çıkan, bireyin çalıştığı kişilere karşı olumsuz, alaycı tutumlar ve duygular geliştirmesi durumudur (Akçamete ve ark, 2001). Duygusal tükenme yaşayan kişi, kendini diğer insanların sorunlarını çözmede güçsüz ve yetersiz hisseder. Üzerindeki duygusal yükü hafifletmek için sürekli kaçış yolunu kullanır. İnsanlarla olan ilişkilerini, işin yapılabilmesi için gerekli olan minimum düzeye indirir. Diğer insanları kendine göre kategorize eder ve karşılaştığı kişilere kişiselleşmiş kalıplara göre davranır.

Bunun sonucunda katı kurallar ve prensiplere göre hareket eden bir bürokrata dönüşür. Tüm bunlar duyarsızlaşmanın ilk belirtileridir. Duyarsızlaşma, insanların kendilerini diğerleriyle anlamlı ilişkiler kurmaktan kopardığı bir aşamadır. Maslach'a göre tükenmişliğin üç bileşeninden duyarsızlaşma alt boyutu, en problemli boyuttur. Duyarsızlaşma, genellikle bireyin rahatsızlığının artması ve işle ilgili idealin kaybolması ile ortaya çıkmaktadır (Çokluk, 1999).

Kişinin bakım ve hizmet verdiklerine karşı, duygudan yoksun biçimde tutum ve davranışlar sergilemesini içermektedir. Bu davranış katı, soğuk ve ilgisiz şekillerde kendini belli eder. Duygusal tükenme yaşayan kişi, kendisini diğer insanların sorunlarını çözmede güçsüz hisseder ve duyarsızlaşmayı bir kaçış yolu olarak kullanır. İnsanlarla olan ilişkilerini işin yapılabilmesi için gerekli olan en az düzeye indirir.

Duyarsızlaşma, Maslach tarafından "hizmet verilen kişilere karşı uzaklaşmış, katı hatta insancıl olmayan bir yanıt" olarak tanımlanmıştır. Uzaklaşmanın artmasıyla, diğerlerinin gereksinmelerine aldırış etmeyen, duygularına aldırmayan bir tutum meydana gelmektedir (Karahan, 2008, s.10).

Duyarsızlaşma, kişiyi tükenme ve düş kırıklığından koruma girişimidir.

Tükenme yavaş ve sinsice başlar. Ortaya çıkışı ne kadar ani olsa da tükenme sürekli gelişen bir durumdur. Kişi, haftalar, aylar, hatta yıllar boyunca, belirlediği ideale ulaşmak için kendini zorlamıştır. Bir gün, daha önce hiçbir uyarıda bulunmadan ani bir belirti, ona tükendiğini gösterir. Tükenme durumuna gelmeden kısa bir süre önce, genellikle ya bir iş baskısı, ya bir aile üyesinin hastalığı ya da arka arkaya gelen sınavlar gibi bazı çevresel koşullara rastlanır. Bazen çok seyrek de olsa, herhangi bir olay olmadan birdenbire ortaya çıkar (Ören ve Türkoğlu, 2006).

Kişisel başarı:

Kişisel başarı; sorunun üstesinden başarı ile gelme ve kendini yeterli bulma olarak tanımlanmaktadır (Oruç, 2007; Karahan, 2008). Başkaları hakkında geliştirdiği olumsuz düşünce tarzı, kişinin kendisi hakkında da olumsuz düşünmesine yol açar. Kişi, bu düşünce ve yanlış davranışları nedeniyle kendini suçlu hisseder. Kendisini kimsenin sevmediğine, hastaları veya müşterileriyle ilgilenmede yetersiz kaldığına dair bir duygu geliştirir. Kendisi hakkında "başarısız" hükmünü verir, işte, bu noktada tükenmişliğin üçüncü aşaması olan düşük kişisel başarı hissi ortaya çıkar (Çokluk, 1999). Düşük kişisel başarı hissi ise tükenmişliğin bir parçasını oluşturmaktadır ve yetersizlik, başarısızlık duygusu, düşük moral, iş verimliliğinde azalma, düşük üretkenlik, kişilerarası anlaşmazlık, sorunlarla başa çıkmada yetersiz kalma, benlik saygısında azalma gibi belirtilerle kendisini karakterize etmektedir (Türe, 2008).

Diğer tükenmişlik modelleri

Tükenmişlik kavramını açıklayan farklı modeller de bulunmaktadır. Ülkemizde özellikle özel eğitim alanında yapılan çalışmaların tamamında ve bu çalışmada da Maslach'ın tükenmişlik modeli kullanılmıştır. Diğer tükenmişlik modelleri ise aşağıdaki gibidir.

- Golembiewski Tükenmişlik Modeli
- Meier Tükenmişlik Modeli
- Pearlman ve Hartman Tükenmişlik Modeli
- Cherniss Tükenmişlik Modeli

- Pines Tükenmişlik Modeli
- Suran ve Sheridan Tükenmişlik Modeli
- Edelwich ve Brodsky Tükenmişlik Modeli
- Gaines ve Jermier Tükenmişlik Modeli (Oruç, 2007; Türe, 2008).

Tükenmişliğin belirtileri

Tükenmişlik, bir belirtiler topluluğu olarak tanımlanmaktadır. Tükenmişliğin belirtileri, üst üste eklenerek birbirinden net olarak ayıramayacak bir hale dönüşmekte ve böylece kavramın karmaşık bir görüntüsünü oluşturmaktadır. Belirtilerin çeşitliliğine karşın bu çeşitlilik, sinsi gelişen tükenmişlik sürecini ayrıntılı olarak açıklayan bir bütünlük göstermekte; ancak belirtilerinin olmayışı, bu durumun sıklıkla göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Bunun bedeli ise, birey için gittikçe artan bir şekilde işten soğuma, işe gitmeyi istememe, tahammülsüzlük, kendinden şüphelenme ve benlik imajına uygun olmayan şekilde davranma olmaktadır (Özcan, 2008).

Maslach ve Jackson yaptıkları araştırmalara dayanarak, tükenmişliğe eğilimli çalışanlarda üç ana belirti gözlemlenmiştir.

- Kendini psikolojik olarak işe vermede yetersizlik (Duygusal Tükenme),
- Hizmet verilen kişilere karşı olumsuz duygular besleme (Duyarsızlaşma),
- Kişinin kendini ve yaptığı işi olumsuz bir biçimde değerlendirmesi (Kişisel Başarı Eksikliği) (Akt; Özcan, 2008).

Tükenmişlik sendromu aniden ortaya çıkan bir durum değildir, aksine yavaş gelişen bir belirtiler yumağıdır. Tükenmişlik yaşayan kişi genellikle, mesleki tatminsizlik ve yorgunluğun karmaşasını yaşamaktadır. Tükenmişlik belirtileri kişiden kişiye farklılık göstermekle birlikte, genel olarak fiziksel, psikolojik ve davranışsal belirtiler olmak üzere üç başlık altında incelenmektedir (Ardıç ve Polatçı, 2009).

1- Fiziksel Belirtiler: Hızlı kalp atması, uykusuzluk, yorgunluk, enfeksiyona karşı direncin azalması, zayıflık ve sersemlik, hafıza problemleri, kilo değişimleri, kronik hale gelmiş iyileşmeyen hastalıklar, hipertansiyon, baş ve kas ağrıları vb. durumları içerir. Bunların yanı sıra; uyusukluk, mide ve bağırsak hastalıkları ve

solunum güçlüğü gibi belirtilerde görülebilmektedir. Tükenmişlik yaşayan öğretmenlerde sık sık üşütme, baş ağrısı, baş dönmesi ya da ishal gibi rahatsızlıklar ortaya çıkmakta, üzerinde durulmadığı zaman bu problemler ülser, kolite ve astıma dönüşebilmekte; iştahın ve cinsel ilginin azalmasına yol açabilmektedir (Akçamete ve ark, 2001).

2- Psikolojik Belirtiler: Engellenmişlik hissi ve sinirlilik tükenmişliğin belirgin özelliklerindendir. Birey kendisini engellenmiş hisseder; çünkü hedeflerine ulaşmaktan alıkonulmuştur. Buna ek olarak birey, beklediği ödülleri de alamıyorsa, kendisini yetersiz algılayacaktır. Harcanan zaman ve çabanın bir sonucu olarak da birey kendisini tükenmiş hissedebilecektir (Türe, 2008). Tükenmişlik durumunda oluşabilecek psikolojik belirtiler arasında ayrıca aile sorunlarını, uyku düzensizliğini, depresyonu, yabancılaşmayı, özgüvende azalmayı, alınganlığı, ilgisizliği ve endişeyi de sayabiliriz (Oruç, 2007).

3- Davranışsal Belirtiler: Tükenmişliğin diğer belirtilerine kıyasla, başkaları tarafından daha kolay gözlemlenebilen davranışsal belirtiler; aslında tükenmişliğin ciddi bir boyuta ulaştığının göstergesidir (Türe, 2008). İşe gitmek istemeyiş hatta nefret etme, birçok konuyu şüphe ve endişe ile karşılama, çabuk öfkelenme, alınganlık, takdir edilmediğini düşünme, işe geç gelme, ilaç, tütün ya da alkol alma eğilimi ya da alımında artma, aile ve arkadaşlardan uzaklaşma, içe kapanma, kolay ağlama, konsantrasyon güçlüğü, unutkanlık, hareketli olmayış, yansıtma, kendi kendine zihinsel uğraş içinde olma, örgütlemeye yetersizlik, rol çatışması, bazı şeyleri erteleme ya da sürüncemede bırakma, arkadaşlarıyla iş konusunda tartışmaktan kaçınma, alaycı olma ve suçlayıcı olma gibi belirtiler, tükenmişliğin davranışsal belirtileri olarak görülebilmektedir (Kaya, 2010).

Tükenmişliğin nedenleri

Bireyin tükenmişlik yaşayıp yaşamayacağı ya da ne düzeyde yaşayacağı gerek kendi özellikleri olarak söz edilebilecek yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, deneyim gibi bazı değişkenlerden etkilenebilmekte gerekse çalışma saatleri, yöneticiler, işten sağladığı doyum, sosyal destek, hizmet verilen grubun özellikleri gibi iş ve iş ortamı çalışma koşulları gibi değişkenlere bağlı olarak değişebilmektedir (Kayabaşı, 2008). Dworkin'e

göre (2001), meslekteki geçirilen süre de tükenmişlik üzerinde etkilidir. Mesleğe yeni başlayan öğretmenler, deneyimli öğretmenlere göre daha çok tükenmişlik yaşayabilmektedirler.

Engelli çocukların gereksinimleri ve özelliklerinin farklı oluşu öğretmenlerin tükenmişliklerine katkıda bulunabilir. Bu özellikler arasında; çocuğun özür türü, problem davranışları olup olmaması gibi durumlar sayılabilirken; öğretmenlerin sınıf yönetimi tekniklerini kullanıp kullanamama durumu, yardımcı öğretmenin bulunup bulunmaması, öğretmen tutumları gibi değişkenler de sayılabilir (Oruç, 2007). Engelli çocuklarla çalışmak farklı teknik ve yöntemleri kullanmayı, çocukla çok yakın ve birebir çalışmayı gerektirmekte ancak çocukta gelişme çoğu zaman çok yavaş olabilmektedir. Bu nedenlerle özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik sendromu açısından risk grubu olabilecekleri düşünülmektedir (Sucuoğlu ve Kuloğlu, 1996).

Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerde tükenmişlik

Tükenmişliğin özellikle, insanlarla yoğun iletişim gerektiren meslek gruplarında çalışanlarda görülen, mesleğin doğası gereği yaşanan stresle başa çıkamama sonucunda gözlenen, fizyolojik ve duygusal alanlarda hissedilen tükenme hissiyle kendini ortaya koyan bir durum olduğu ifade edilmiştir (Karahana ve Uyanık-Balat, 2011).

Çokluk (2001), öğretmenlerin meslek yaşamları boyunca birkaç kuşağın eğitiminde rol aldıklarını ve tükenmişlik yaşadıkları belirlenen bir meslek grubu olduklarını belirtmektedir. Öğretmen öğretilmediği için öğrencinin öğrenemediği varsayımının öğretmenlerde baskı yaratarak hayal kırıklığı, suçluluk, başarısızlık gibi duygulara temel oluşturduğu belirtilmiştir. Öğretmenlerin tükenmişlikleri sınıf içi sorunlara hoşgöründe azalma, derse yeterince hazırlık yapmamaya başlama, düşük iş performansı, işe yönelik olumsuz tutumlar, iş devamsızlıkları, işten ayrılmak isteme gibi davranışsal sonuçlara yol açmaktadır. Tükenmişlikle bağlantılı olarak fiziksel ve ruhsal sağlıkta bozulmalar ortaya çıkarak yaşam kalitesini düşürmektedir. Fiziksel düzeyde baş ağrıları, ülser gibi sağlıkla ilgili sorunların yanı sıra depresyon, öfke, öğrencilere ve

mesleğe yönelik tutumlarda olumsuzlukların da ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Tümkiye (2001), öğretimde strese dolayısıyla da öğretmenlerde mesleki tükenmeye yola açan etkenleri ise şu şekilde sıralamaktadır. Yönetim kaynaklı baskı, yönetim desteğinin eksikliği, öğrencinin ilgisizliği, tembelliği veya olumsuz davranışları, bazı meslektaşların olumsuz tutumları, okul-aile işbirliğinin eksikliği, iş açısından ilerlemedeki fırsatların azlığı ve kişi başına düşen işin fazlalığı. Sayılan bu etkenlerin genel olarak öğretmenlerde mesleki anlamda tükenmeye yol açtığı söylenebilir.

Her meslekte olduğu gibi özel eğitim öğretmenleri de mesleğe başlarken öğrencilerinin yaşantılarında ve programlarında olumlu etkiler yaratabilmek, öğrencilerin aileleri ve okul yöneticileriyle olumlu ilişkiler kurabilmek, rolleriyle ilgili kendilerine sağlanacak destekler yoluyla mesleki gelişim olanakları elde edebilmek gibi beklentilere sahiptirler (Çokluk, 2001). Bunlarla bağlantılı olarak, mesleki anlamda verimli olurken kendi yaşamlarında da mutlu olmak gibi beklentilerinin olması mantığa uygundur.

Tükenmiş öğretmenler üzerinde yapılan çalışmalar, tükenmişliği etkileyen temel faktörlerin diğer meslek gruplarına göre farklılık göstermediği doğrultusundadır. Tükenmişlik çalışmalarının yeni yönelimleri çerçevesinde tükenmiş öğretmenlerin kişilik özellikleri ve bağlama ilişkin değişkenlerin karşılaştırıldığı bir araştırmada, her iki faktörün de açıklayıcı olduğu bulunmuştur. Tükenmişlik üzerinde hem nörotisizm, içe dönük olmak ve yeni deneyimlere kapalı olmak gibi kişilik özellikleri ve hem de mesleği saygın bulmamak ve kırsal bölgelerde çalışmak gibi bağlama ait değişkenler etkilidir. Bir kişilik özelliği olarak dayanıklılığa (hardiness) sahip olan öğretmenlerin tükenmişlik ve stresin zararlı etkileriyle daha kolay baş ettikleri gösterilmiştir. Bir diğer araştırmada, tükenmişlik düzeyi düşük öğretmenlerin mesleklerine ilişkin motivasyon kaynaklarının idealler ve ahlaki sorumluluklar olduğu, bu tür motivasyon kaynaklarına sahip olanların daha az öğretme korkusu yaşadıkları bulunmuştur. Bu son bulgularla uyumlu olarak Türkiye’de yapılan araştırmalarda, mesleğini severek yapan, isteyerek seçmiş olan ve kendine uygun bulan öğretmenlerde duygusal tükenme düzeyi düşük

bulunmuştur (Karakelle ve Canpolat, 2008).

2.1.2. Yaşam doyumu

Mutluluğun ne olduğu, insanların nasıl mutlu oldukları veya öznel iyi oluş, antik çağdan beri tartışılmış ve tanımlanmaya çalışılmıştır. Mutluluk, Antik Yunan'dan beri felsefenin ilgi alanına girmektedir ve o zamanlardan bu güne filozofların dikkatini çeken ve üzerinde durdukları bir konudur (Tuzgöl Dost, 2005). Son 20-30 yıldır bilimdeki mutluluk çalışmalarında bazı yenilikler gerçekleşmiştir. Mutluluk konsepti tarih sürecinde filozof ve ilahiyatçıların uzmanlık alanıyken yeni radikal düşünce ve eleştirel metodun birleşimi psikologların da mutluluk konseptini çalışmasına yol açmıştır (Saygın ve Arslan, 2009).

Yaşamı mutlu bir şekilde geçirmek, genel olarak insanların önemli bir isteğidir. Psikoloji literatüründe, bireylerin mutlulukları, öznel iyi oluş kavramıyla ele alınmaktadır. Öznel iyi oluş, bireyin yaşamını değerlendirmesi ve yaşamı hakkında yargı bildirmesi anlamına gelmektedir (Hybron, 2000). Öznel iyi oluş, bireylerin yaşam doyumlarına ve olumlu - olumsuz duygulanımlarına ilişkin genel bir değerlendirmedir (Diener, 1984). Öznel iyi oluş, tek boyutlu bir yapı değildir. Öznel iyi oluşun olumlu duygulanım, olumsuz duygulanım ve yaşam doyumu olmak üzere üç önemli ögesi vardır. Bireyler olumlu duyguları daha çok yaşıyorlarsa, olumsuz duyguları çok az yaşıyorlarsa ve yaşamlarından yüksek düzeyde doyum alıyorlarsa bu durumda yüksek düzeyde öznel iyi oluşa sahiptirler (Diener, 2001; Akt: Eryılmaz, ve Ercan 2011).

Diener (2000)'a göre insanlar, birçok hoş ve çok az hoş olmayan duygular hissettiklerinde, ilgi çekici aktivitelerde bulunduklarında, birçok sevinç ve çok az acı yaşadıklarında ve yaşamlarından memnun olduklarında yüksek bir öznel iyi oluş yaşamaktadırlar. İyi bir hayat ve ruh sağlığıyla ilgili başka özellikler de bulunmaktadır, ancak öznel iyi oluş alanı, kişinin yaşamına ilişkin kendi değerlendirmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır (Akt: Tuzgöl Dost, 2005).

Öznel iyi oluşta bilişsel öge gerçekçi veya entelektüel yönü temsil etmekte,

duygusal öge ise olumlu ve olumsuz duygulanım olarak iki kısımda ele alınmaktadır (Andrews ve Robinson, 1991). Olumlu duygulanım, neşe, ilgi, heyecan, güven, uyanıklık (alertness) gibi duyguları yansıtmaktadır. Olumsuz duygulanım ise korku, öfke, üzüntü, suçluluk, nefret gibi olumsuz duyguları içeren doyumsuzluk ve öznel stresi tanımlamaktadır (Ben-Zur, 2003). Duygu-durum ve duygulanım olarak adlandırılan duygular kişinin o anki yaşamında olan olaylara ilişkin değerlendirmelerini ortaya koymaktadır. Öznel iyi oluş araştırmacıları anlık duygulara oranla öncelikle uzun dönemli "duygu-durum"la ilgilenmektedirler (Diener, Suh, Lucas, Shmith, 1999). Özetle öznel iyi oluş, hoş duygulanım, hoş olmayan duygulanım ve yaşam doyumu unsurlarından oluşmaktadır (Tuzgöl Dost, 2005; S; 104).

Yaşam doyumunu tanımlarken “doyum“ kavramının açıklanması uygun olacaktır. Doyum, beklentilerin, gereksinimlerin istek ve dileklerin karşılanması (Neurgarten ve ark. 1961) veya organizmada açlık, susuzluk cinsellik vb. gibi temel biyolojik ihtiyaçların ya da merak, sevgi, yakınlık, başarı vb. gibi ruhsal ihtiyaçların giderilmesi sonucu denge durumunun yeniden kurulmasıdır olarak tanımlanmaktadır (Budak 2000, Akt; Akandere, Acar ve Baştuğ, 2009).

Yaşam doyumu ise kişinin kendi seçtiği ölçütlere göre yaşamının niteliği hakkındaki genel değerlendirmesidir (Tuzgöl Dost, 2005). Yaşam doyumu, kişinin iş, boş vakit ve diğer zaman dilimlerindeki yaşamına gösterdiği duygusal tepki veya tutumdur (Akandere, Acar, ve Baştuğ, 2009). Yaşam doyumu, bir insanın beklentileriyle (ne istediği), elinde olanların (neye sahip olduğu) karşılaştırılmasıyla elde edilen durum ya da sonuçtur. Yaşam doyumu, kişinin beklentilerinin, gerçek durumla karşılaştırılmasıyla ortaya çıkan sonucu gösterir. Genel olarak kişinin tüm yaşamını ve bu yaşamın çok çeşitli boyutlarını içerir. Yaşam doyumu denildiğinde, belirli bir duruma ilişkin doyum değil, genel olarak tüm yaşantılardaki doyum anlaşılır (Şahin, 2008). Yaşam doyumu; mutluluk, moral gibi değişik açılardan iyi olma halini ve günlük ilişkiler içinde olumlu duygunun olumsuz duyguya egemen olmasını ifade eder. Yaşam doyumunu etkilediği düşünülen birçok faktör düşünülebilir. Yaşam doyumu bir anlamda bireyin belirlediği hedeflere ulaşma derecesi olarak da tanımlanmaktadır (Bulut, 2007).

Lawton'a (1984) göre doyum bilişsel ve duygusal bileşenlerden oluşur. Öznel iyi oluş da doyumun öznel hali ve pozitif ruh sağlığıdır. Öznel iyi oluşun esas bileşenleri ise duygulanım ve yaşam doyumudur. Duygulanım; olumlu (neşe, ilgi, heyecan, güven gibi) ve olumsuz (öfke, suçluluk, üzüntü, nefret gibi) olmak üzere iki boyutta değerlendirilmektedir (Akt. Ben-Zur, 2003). Yaşam doyumunu; hem bilişseldir hem de duygularla ilişkilidir. Bu boyut, bireyin iş, evlilik, okul hayatı ya da sadece yaşamla ilgili genel doyum değerlendirmelerinden oluşur (Argyle, 1987; Diener, 1984; Myers ve Diener, 1995; Akt; Bilge, Sayan, ve Kabakçı, 2009)

Yaşam doyumunu, bir bireyin kendi belirlediği ölçütlere uygun bir biçimde tüm yaşamını olumlu değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır (Diener, Emmons, Larsen ve Griffin, 1985; Veenhoven, 1996). Yaşam doyumunu öznel iyi olmanın [subjective well-being] bilişsel bileşenidir ve bireyin kendisine yüklediği ölçütler ile yaşam koşullarını algılayışı arasındaki karşılaştırmaları, dolayısıyla kendi yaşamı hakkında değer biçmesini içermektedir (Pavot ve Diener, 1993; Selçukoğlu, 2001; Deniz, 2006; Akt: Çeçen, 2007).

Yaşam doyumunu etkileyen unsurlar

Yaşam doyumunu bireyin kendi yaşamına ilişkin öznel değerlendirmesinden oluşmaktadır. Bununla birlikte birtakım etkenler yaşam doyumunu üzerinde etkilidir. Veenhoven (1996) yaşam doyumunu bir bütün olarak yaşamın bütün kalitesinin, pozitif olarak gelişiminin derecesi olarak tanımlarken, yaşam doyumunun belirleyicilerini yaşamdaki değişimler (toplumun kalitesi, toplumdaki yeri, kişisel yetenekleri), yaşam olaylarının gidişatı, tecrübeli olmak (hazsal tecrübenin işlevi, sevmek ya da sevmemek, duyguların işsel üretimi, hoşlanma kapasitesi), gelişimin içsel ilerlemesi (hesap etme ya da sonuç çıkarma), duyguların temelindeki anlamlar, yaşam alanı ve bütünün gelişimindeki farklar, yaşam doyumunu ve doyum alanı arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir (Akt; Akandere, Acar, Baştuğ, 2009). Şahin (2008), yaşam doyumunu etkileyen unsurları şu şekilde sıralamaktadır.

- Günlük yaşamdan mutluluk duymak;
- Yaşamı anlamlı bulmak,

- Amaçlara ulaşma konusunda uyum,
- Pozitif bireysel kimlik,
- Fiziksel olarak bireyin kendisini iyi hissetmesi,
- Ekonomik güvenlik ve
- Sosyal ilişkiler.

Bu unsurların yanı sıra;

- Araçsal rahatlık,
- Sağlık ve kişisel güven,
- Ana, baba, kardeşler ve diğer akrabalarla ilişkiler,
- Bir çocuğa sahip olma ve onu büyütme,
- Karı-koca ilişkilerinde yakınlık,
- Yakın arkadaşlara sahip olma,
- Başkalarına yardım etme ve başkalarını gözetme,
- Devletin yerel ve ulusal etkinlikleriyle, halk etkinliklerine katılma,
- Öğreniyor olma,
- Kendini anlayabilme,
- Bir işte çalışıyor olma,
- Kendini tanıyabilme,
- Toplumsallaşma,
- Kitap okuma, müzik dinleme, sinema, maç vb. seyretme,
- Eğlenceli etkinliklere katılma gibi öğelerin de yaşam doyumuna etki

ettiği bildirilmiştir (Şahin, 2008; s. 18-19).

Yaşam doyumuyla ilişkili kavramlar

Çalışmalar incelendiğinde öznel iyi oluşu etkileyen genetik yatkınlık, amaçlı etkinlikler ve demografik faktörler olmak üzere üç önemli değişken grubu bulunmaktadır. Yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir gibi değişkenler, demografik faktörlerin içeriğini oluşturmaktadır. Demografik değişkenlerin yetişkin öznel iyi oluşunun % 10'unu açıkladığı belirtilmektedir. Amaçlı etkinliklerin içerisine, bedensel istekleri

doymak, insanlarla etkileşime geçmek, partiye gitmek, dinî inancın gereğini yerine getirmek gibi etkinlikler girmektedir. Amaçlı etkinliklerin öznel iyi oluşun %40'ını açıkladığı bulunmuştur. Yapılan çalışmalarda, genetik yatkınlığın öznel iyi oluş üzerindeki belirleyici etkisinin, % 50 olduğu sonucuna varılmıştır. Duygusal dengesizlik, sorumluluk, deneyime açıklık, dışa dönüklük ve yumuşak başlılık gibi kişilik özellikleri, genetik faktörün içeriğini oluşturmaktadır. “Kadın ya da erkek olmak bireylerin öznel açıdan iyi oluşlarını daha az mı yoksa çok mu etkiler?” sorusu pek çok çalışmada ele alınmıştır. Batı toplumlarında yer alan bireyler üzerinde gerçekleştirilen çalışmaların büyük çoğunluğunda, bireylerin öznel iyi oluşları üzerinde cinsiyetin etkisinin anlamlı olmadığı bulunmuştur. Bunların yanında, cinsiyetin öznel iyi oluşla ilişkilerinin incelendiği çalışmalarda birbiriyle tutarlı olmayan sonuçların da elde edildiği görülmektedir. Tüm bunların yanında Türkiye’de cinsiyet ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmalar çok azdır.

Öznel iyi oluş ile yaş arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bütün bireylerin giderek öznel açıdan daha kötü olacağı kalıp yargısı, bugün geçerliliğini yitirmiştir. Bazı çalışmalarda, öznel iyi oluşun yaşla birlikte arttığı görülmüş ve belli bir yaştan sonra düşmediği sonucuna varılmıştır. Bazı çalışmalarda ise, ergenlik ve ileri yetişkinlik yaş gruplarında yer alan bireylerin öznel iyi oluş düzeylerinin orta yetişkinlik yaş gruplarında yer alan bireylere oranladaha yüksek düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır (Eryılmaz, ve Ercan, 2011).

Yaşam doyumu ile ilgili yapılan çalışmalar cinsiyet, ırk ve gelir durumunun yaşam doyumunu ve mutluluğu yordamada hemen hemen hiçbir etkiye sahip olmadığını psikolojik değişkenlerin örneğin kişisel eğilimlerin, yakın ilişkilerin ve içinde yaşanan kültürün birey üzerindeki etkisinin yaşam doyumunu açıklamada daha fazla etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Myers ve Diener, 1995). Mutluluğu etkileyen psikolojik faktörler arasında benlik saygısının tutarlı ve güçlü bir biçimde yaşam doyumunu yordadığı hemen hemen tüm kültürlerde (bireyci ve toplulukçu) yapılan çalışmalarda rapor edilmiştir (Campbell,1981; Çivitci, 2007; Diener ve Diener, 1995; Leung ve Leung,1992; Akt; Çeçen, 2007).

Kişilik, kültür, gelir, din ve eğitim gibi etmenlerin öznel iyi oluş üzerinde etkisi olduğu bilinmektedir. DeNeve ve Cooper (1998) yaptıkları araştırmada kişiliğin yaşam doyumu ile mutluluğu güçlü bir şekilde yordadığını saptanmıştır. Kişilik özellikleri beş faktör modeline göre gruplandırıldığında; dışadönüklük, nörotizm, uyumluluk, temkinlilik ve açıklığın öznel iyi olmayla ilişkisi olduğu ortaya konmuştur. Kültürle ilgili çalışmaların çoğu kültürün bireycilik-toplumculuk boyutları üzerine odaklanmaktadır. Bireyci toplumlardaki bireylerin, önceliği bireysel amaçlara verdikleri, başarı ve başarısızlıklarında kişisel sorumluluk hissettikleri ve çevrelerindeki topluluktan bazı farklılıklar yaşadıkları bulunmuştur. Aksine toplumcu kültürlerdeki bireyler, önceliği toplumun amaçlarına vermekte, başarı ve başarısızlıklarını başkaları ile paylaşmakta ve gruplarındaki insanlarla yakın ilişkiler kurmaya daha eğilimli olmaktadır (Hampton ve Marshall, 2000). Bu bağlamda kültür iyi olma üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Bireyci kültürler, bireyin bağımsızlığını güçlendirir ve içsel yaşantıya odaklanır, duyguların ifade edilmesi desteklenir ve tüm bunlar bireylerin iyi olmalarına katkıda bulunur. Buna karşılık toplulukçu kültürlerde kişisel amaçlar önemli değildir; bireylerin yaşamlarına yön veren toplumun normlarıdır. Bu kültürlerde uyumlu grup işlevleri vurgulanır ve bireysel güdülerin, duyguların ikinci planda kalması inancı pekiştirilir. Toplulukçu kültürlerin bu özelliği, bireylerin iyi olma düzeylerini olumsuz yönde etkilemektedir (Basabe, Paeze Valencia, 2002; Schimmack ve Arkadaşları, 2002). Eğitim ise bireylere amaçları doğrultusunda ilerleme sağlamaları, çevresindeki değişikliklere kolayca uyum yapmalarına olanak verdiğiinden, mutluluğu artırıcı rol oynamaktadır. Bununla birlikte eğitim, isteklerin ve beklentilerin artmasına neden olabilmektedir. Ayrıca aldıkları eğitim nedeni ile yeni, farklı değerlere yönelebilmekte; ancak bu değerler içinde yaşadıkları toplum tarafından kabul görmediğinde mutsuz olabilmektedirler. Dolayısıyla eğitim, gelir, statü, kültürel değerler, yaşam tercihleri gibi değişkenlerle beraber anlam kazanmakta ve eğitim bu değişkenler aracılığıyla öznel iyi olma üzerinde etkili olmaktadır (Yetim, 2001; Akt; Saygın, Arslan, 2009, s.210).

2.2. İlgili Araştırmalar

Brouwers ve Tomic (1997) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin olumsuz davranışlarının öğretmen tükenmişliğine etkisi incelenmiştir. Bulgular, algılanan olumsuz davranışın tükenmişlik üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olmadığı, öğretmenlerin öğrenci davranışını düzenlemede algıladıkları yeterlik düzeyi üzerinden dolaylı bir etkiye sahip olduğu şeklindedir. Diğer öğretmenlerden daha az öz güvene sahip öğretmenlerin, öğrencilerini sorunlu olarak algıladıkları, kendi yeteneklerini yeterli bulmamaları nedeniyle daha fazla tükenmişlik yaşadıkları belirtilmiştir.

Brouwers, Tomic ve Evers, (2002) öğrenci merkezli bir yaklaşım olan, öğretmenlerin sadece öğrencilerin bağımsız çalışmalarına ve yaratıcı düşüncelerine yardımcı oldukları, öğrencilerin kendi akademik başarılarının sorumluluğunu üstlenmelerini sağlamak amacıyla benimsenen evde çalışma sisteminin, bu sistemi uygulayan öğretmenlerin tükenmişlik seviyeleri üzerindeki etkisi incelemiştir. Araştırma sonucunda yeterlik inançlarının tükenmişliğin duyarsızlaşma ve duygusal yorgunluk boyutlarıyla olumsuz, kişisel başarı boyutu ile olumlu ilişki içinde olduğunu saptanmıştır. Bulgular, yeterlik algılarının tükenmişlik seviyeleriyle ilişkili olduğu, yüksek yeterliğe sahip olan öğretmenlerin yeni sistem ve uygulamaları denemeye ve uygulamaya daha fazla hazır ve istekli oldukları şeklindedir.

Özel eğitim alanında ise Zabel ve Zabel, (1982) özel eğitim öğretmenlerinin aşırı iş yükü, başarı algısının az olması, programın yapısı ve fazla sorumluluk nedeni ile tükenmişlik yaşadıkları, bu öğretmenlerin çocukların özellikleri ve problemleri konusunda bilgili ve deneyimli olsalar bile yaşadıkları kişisel gerginliklerle baş etme konusunda donanımsız oldukları belirtilmiştir. Ayrıca çalıştıkları çocukların özür türü ve çalıştıkları eğitim modeline göre öğretmenlerin tükenmişliklerinin farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Duygusal/davranışsal bozukluğu olan çocuklarla çalışan öğretmenlerin daha fazla iş stresi ifade ettikleri, işitme, görme, zihinsel engelli, üstün yetenekli, çok engelli çocuklarla çalışan öğretmenlerin ise tükenmişliklerinin genel olarak az olduğu ancak, tükenmişliğin özür türünün yanı sıra öğretmenin çalıştığı eğitim modeline göre de değiştiği görülmüştür (Akt; Karahan, 2008).

Billingsley (1995) 470 özel eğitim ve normal okul öğretmenini karşılaştırdığı çalışmada, özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin normal kurumlarda çalışan öğretmenlere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğunu bildirmektedir. Özel eğitim öğretmenlerinin işten ayrılma oranının %6–8 arasında değiştiğini ve bu öğretmenlerin yarısından fazlasının görevden memnun olmadıkları için ayrıldıklarını belirlemiştir.

Platsidou ve Agalotis (2008) ilkokullarda çalışan 127 özel eğitim öğretmenin iş doyumunu ve tükenmişlik düzeylerini inceledikleri çalışmalarında öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin düşük, işleriyle ve temelde bir bütün olarak okulla ilgili memnuniyetlerinin ise yüksek olduğunu bildirmişlerdir. Ayrıca yaş, cinsiyet ve aile statüsünün de tükenmişliğe etki ettiğini belirtmişlerdir.

Tümkiye (1996), 720 öğretmenle yaptığı çalışmada öğretmenlerde tükenmişlik, görülen psikolojik belirtiler ve başa çıkma davranışlarını incelemiştir. Araştırma sonucunda tükenmişlik düzeyinin; cinsiyet, yaş, öğrenim düzeyi, çalışılan okul düzeyi, okuldaki görev, çalışma yılı ve okulun sosyoekonomik düzeyi değişkenlerine göre farklılaştığı bulunmuştur. Öğretmenler, meslek ve çalışma koşulları ile ilgili olarak; kalabalık sınıflarda çalışmayı, işte yükselme olanaklarının olmamasını, yönetimden yeterli destek görmemeyi, yetersiz ücreti olumsuz koşullar olarak, işlerinin sıkıcı olmamasını, meslektaş desteğini, aşırı denetim olmamasını, öğrencilerin derse ilgisini ise olumlu koşullar olarak belirtmişlerdir. Ayrıca mesleğe ve çalışma koşullarına ilişkin görev algısı, iş değiştirme isteği, işte yükselme olanağı, çalışılan okulun sosyoekonomik durumunun tükenmişlikle ilişkili olduğu anlaşılmıştır.

Gençer (2002) ortaöğretimde çalışan 602 branş öğretmeni ve ilköğretim okullarında çalışan 382 sınıf ve branş öğretmenlerinin iş doyumunu ve tükenmişlik düzeylerini incelemiştir. Araştırmada öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyleri ile iş doyumunu düzeyleri arasında olumsuz yönde ilişki olduğu saptanmıştır. Öğretmenlerin hizmet süreleri ile mesleki tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir fark görülmezken sınıf öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin, branş öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinden daha düşük olduğu bildirilmiştir. Ayrıca mesleği isteyerek

seçen öğretmenlerin, mesleği isteyerek seçmeyen öğretmenlerden daha düşük düzeyde tükenmişlik yaşadıkları belirlenmiştir.

Gündüz (2006) öğretmenlerde tükenmişlikle mesleki ve kişisel değişkenler arasındaki ilişkiyi akılcı olmayan inançların mesleki ve kişisel değişkenleri yordayıcılığını incelediği çalışmasında 633 öğretmenden elde ettiği verileri kullanmıştır. Öğretmenlerin duygusal tükenmişlik alt ölçek puanları, mezun olunan okul, çalışılan okul, branş, öğrenci sayısı, sosyal destek ve sosyal destek kaynağına göre, duyarsızlaşma alt ölçek puanları, hizmet süresi, mezun olunan okul, çalışılan okul ve sosyal destek değişkenine göre ve Kişisel Başarı alt ölçek puanları hizmet süresi, mezun olunan okul, çalışılan okul, branş, öğrenci sayısı, sosyal destek ve sosyal destek kaynağına göre farklılaştığı görülmüştür. Diğer taraftan, cinsiyet ve medeni durum değişkenlerinin tükenmişliğin üç boyutu üzerinde de anlamlı bir etkisinin bulunmadığı görülmüştür. Öğretmenlerde tükenmişliği yordama da en önemli katkı akılcı olmayan inançlardan gelmiştir. Tükenmişliğin alt boyutlarına göre bulgular incelendiğinde Duygusal tükenmişlik; öğrencilere yönelik tutumlar, okula ve velilere yönelik tutumlar, kendine yönelik tutumlar ve sosyal destek değişkenlerince yordanmaktadır. Duyarsızlaşma boyutu, öğrencilere yönelik tutumlar ve hizmet süresi; diğer taraftan, kişisel başarı boyutu ise, kendine yönelik tutumlar, öğrencilere yönelik tutumlar, hizmet süresi, sosyal destek, okula ve velilere yönelik tutumlar ile çalışılan okul değişkenlerince yordanmaktadır (Akt; Karahan, 2008).

Maraşlı (2005) lise öğretmenleriyle medeni durum, sahip olunan çocuk sayısı, eğitim süresi, branş, mesleğini seçme biçimleri, sosyal etkinlikleri gerçekleştirme düzeyleri değişkenleri ve öğrenilmiş güçlülük düzeylerine göre tükenmişlik düzeyleri açısından anlamlı bir etkileşim olduğu görülmüştür. Ancak cinsiyet, çalışma süresi, maaşından memnun olup olmamaları ve aylık gelirleri ve öğrenilmiş güçlülük düzeylerine göre tükenmişlik düzeyleri açısından ne etkileşim etkisine ne de tek tek değişkenlerin ana etkisine rastlanmamıştır. Sadece yaş ve mesleğini bırakmayı kaç kez düşündükleri ile öğrenilmiş güçlülük düzeyleri açısından tükenmişlik düzeylerine bakıldığında etkileşime rastlanmamasına rağmen tek tek değişkenlerin ana etkileri olduğu gözlenmiştir.

Sucuoğlu ve Kuloğlu (1996), özel eğitim öğretmenleri ile ilkokul öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri karşılaştırdıkları çalışmalarında öğretmenlerde tükenmişliğe etki eden etmenleri incelemişlerdir. Bulgular, özel eğitim öğretmenleri ile ilkokul öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı fark olmadığını bununla birlikte ilkokul öğretmenlerinin başarı puanlarının özel eğitim öğretmenlerinden daha fazla olduğu şeklindedir. Tükenmişlik cinsiyet, yaş ve çalışılan süre değişkenleri açısından değerlendirilmiş ve bu değişkenlerin alt ölçek puanlarıyla anlamlı ilişkiler veren değişkenler olduğu belirtilmiştir.

Başaran (1999), farklı yetersizliklere sahip öğrencilere eğitim veren özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin kişilik özelliklerinin ve tükenmişlik düzeylerinin incelemiştir. Sonuçlar, öğretilabilir çocuklara eğitim veren öğretmenlerin duygusal tükenmişlik alt boyutunda eğitilebilir, işitme ve görme yetersizliği olan öğrencilere eğitim veren öğretmenlere göre daha fazla duygusal tükenmişlik yaşadıklarını göstermiştir. Ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan öğrencilerle çalışmanın tükenmişlik riskini arttırdığı bildirilmiştir. Duygusal tükenmişlik alt boyutunda, branşlar, yaş, hizmet yılı, ders yükü değişkenlerinin de etkili olduğu, hizmet yılı değişkeninin kişisel başarı alt boyutunda etkili olduğu, hizmet yılı fazla olan öğretmenlerin az olan öğretmenlere göre daha fazla kişisel başarı puanı aldığı saptanmıştır.

Çokluk (2001), işitme ve zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin eğitim aldığı okullarda görev yapan yöneticilerde ve öğretmenlerde tükenmişliği incelediği çalışmasında 104 öğretmen ve 65 yönetici katılmıştır. Yöneticilerin toplam tükenmişlik, duyarsızlaşma ve duygusal tükenme boyutunda yaşadıkları tükenmişliğin öğretmenlerden anlamlı derecede yüksek olduğu bildirilmiştir. Kişisel başarı boyutunda ise iki grup arasında anlamlı fark olmadığı belirtilmiştir. Yönetici grubunda toplam tükenmişlik puanlarının en önemli yordayıcıları sırasıyla özel eğitim okulunda çalışmanın bireye uygun bir iş olup olmaması, medeni durum, engellilere yönelik tutumlar ve bulunduğu okulda toplam çalışma yılı olarak belirlenmiştir. Öğretmen grubunda ise emekli oluncaya dek özel eğitim okulunda çalışmayı isteyip istememenin yordayıcı olduğu bildirilmiştir.

Özmen (2001) görme engelliler okullarında görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerini incelediği çalışmasında özel eğitim programından mezun olan öğretmenlerle, normal eğitim programından mezun olan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri karşılaştırılmıştır. Bulgular, alan mezunu olmanın dolayısıyla alınan mesleki eğitimin niteliğinin tükenmişlik açısından anlamlı fark yaratmadığı yönündedir. Bununla birlikte genç yaş grubunda duyarsızlaşma düzeyinin yüksek olduğu, kadınların erkeklerden daha fazla duygusal tükenme yaşadıkları, yönetici ve branş öğretmenlerinin rehber-sınıf öğretmenlerinden daha fazla duyarsızlaşma yaşadıkları ve beş yılın altında hizmet veren öğretmenlerin kendilerini daha fazla başarılı hissettikleri belirtilmiştir.

Girgin ve Baysal (2005) zihinsel yetersizliği olan öğrencilere eğitim veren öğretmenlerin tükenmişliklerini incelemiştir. Bulgular, erkek özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişliğin duyarsızlaşma boyutunda daha fazla tükenmişlik yaşadıkları yönündedir. Sosyo-ekonomik düzey algısı ile tükenmişlik puanları karşılaştırıldığında, kendisini orta sosyoekonomik düzeyde hissedenlerin daha az tükenmişlik yaşadıkları belirtilmiştir. Ayrıca, iş arkadaşlarından destek görenlerin görmeyenlere oranla duygusal tükenme ve duyarsızlaşma puanlarının anlamlı düzeyde düşük çıktığı bulunmuştur.

Aksoy (2007), özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin farklı değişkenlerle ilişkisini incelemiştir. Bulgular, özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt boyutlarında cinsiyet, medeni durum, öğretmenlik mesleğini kendine uygun bulma, destek gibi değişkenlerle diğer bir takım değişkenlere göre farklılaştığına işaret etmektedir.

Yiğit (2007) özel eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin iş doyumunu, tükenmişlik ve ruh sağlığı düzeylerini arasındaki ilişkileri incelemiştir. Özel eğitim öğretmenlerinde duygusal tükenmişlik ve genel tükenmişlik bulunduğu belirtilmiştir. görece daha yaşlı öğretmenlerin genç öğretmenlerden, orta ekonomik düzeye sahip olan öğretmenlerin de yüksek ekonomik düzeye sahip öğretmenlerden daha fazla tükenmişlik yaşadıkları rapor edilmiştir. Ayrıca görme engelliler okullarında görev yapan özel eğitim öğretmenlerinin genel tükenmişlik düzeylerinin, diğer

okullarda görev yapan özel eğitim öğretmenlerinden daha düşük olduğu bildirilmiştir.

Karahan ve Uyanık-Balat (2011)'ın özel eğitim okullarında çalışan eğitimcilerin tükenmişlik düzeylerini ve öz-yeterlik algılarını çeşitli değişkenler açısından inceledikleri çalışmalarına özel eğitim okullarında görev yapan 263 öğretmen katılmıştır. Bulgular, özel eğitim alanında çalışan eğitimcilerin tükenmişlik düzeyleri ile cinsiyetleri, eğitim düzeyleri, mezun oldukları alan, çalışmakta oldukları alan, meslekte çalışma süreleri, günlük çalışma süreleri, çalıştıkları kurum türü arasında anlamlı farklılaşmalar olduğu yönündedir. Eğitimcilerin öz-yeterlik algı düzeyleri ile sosyodemografik değişkenler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ayrıca eğitimcilerin öz-yeterlik algı düzeyleri ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu bildirilmiştir.

Yellice-Yüksel, Kaner, ve Güzeller (2011), araştırmalarında, algılanan sosyal desteğin ve mesleki yetkinlik inancının 212 özel eğitim öğretmeni ve 238 genel eğitim öğretmenin tükenmişliklerine etkilerini yapısal eşitlik modeli çerçevesinde incelenmişlerdir. Bulgular, yöneticilerden ve meslektaşlardan alınan destek, öğretmenlerin kendilerini mesleklerinde yetkin hissetmelerine, dolayısıyla daha az tükenmişlik yaşamalarına neden olduğu şeklindedir.

Palabıykoğlu, Haran, Yücat ve Köse (1993), huzurevinde bakım gören yaşlılar ile yaşamını kendi evinde sürdüren yaşlıların bilişsel, duygusal ve yaşam doyumu yönünden karşılaştırmasını yaptıkları çalışmada 115 kişiden bilgiler elde etmişlerdir. Araştırmanın bulguları, kurum yaşamının yaşlıların yaşam doyumu üzerinde bilişsel ve duygusal riskler oluşturduğunu göstermektedir.

Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman (2005), teknik öğretmenlerin yaşam doyumu, iş doyumu ve tükenmişlik düzeylerinin bazı değişkenlere göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek ve aralarındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmaya 173 öğretmen katılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre öğretmenlerin cinsiyetlerine göre yaşam doyumu, tükenmişlik alt boyutları ve iş doyumu puan ortalamalarında anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmamıştır. Yaş

değişkenine göre, öğretmenlerin yaşam doyumları, kişisel başarısızlık ve iş doyumunu puanları anlamlı düzeyde farklılaşmazken, duygusal tükenmişlik ve duyarsızlaşma puan ortalamalarına göre anlamlı düzeyde farklılaşma görülmüştür. İş deneyimi değişkenine göre yaşam doyumları, duyarsızlaşma, kişisel başarısızlık ve iş doyumunu puanları anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır. Diğer taraftan iş deneyimine göre duygusal tükenme düzeyleri arasında anlamlı düzeyde farklılaşma görülmüştür. Öğretmenlerin yaşam doyumunu ile duygusal tükenme ve kişisel başarısızlık arasında negatif yönlü, yaşam doyumunu ile iş doyumunu arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Diğer taraftan yaşam doyumunu ile duyarsızlaşma arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Öğretmenlerin iş doyumunu düzeyleriyle duygusal tükenme alt boyutu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İş doyumunu ile duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır.

Çeçen (2007)'in üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine ve yaşam doyumunu düzeylerine göre duygusal ve sosyal yalnızlık düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığının incelediği araştırmasına toplam 347 öğrenci katılmıştır. Araştırma sonuçları erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla duygusal yalnızlık yaşadıklarını bunun yanı sıra düşük yaşam doyumuna sahip öğrencilerin yüksek yaşam doyumuna sahip öğrencilere göre daha fazla duygusal yalnızlık yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

Akandere, Acar ve Baştuğ (2009), zihinsel, fiziksel ve zihinsel - fiziksel engelli çocuğa sahip olan anne-babaların umutsuzluk ve yaşam doyum düzeylerini inceledikleri araştırmaya her üç engel grubundan toplam 300 anne ve baba katılmıştır. Bulgular, zihinsel, fiziksel, zihinsel-fiziksel engelli çocuğa sahip anne- babaların umutsuzluk ve yaşam doyum düzeyleri ile yaş, eğitim, gelir düzeyi, engeli çocuğun cinsiyeti arasında anlamlı ilişki olduğu şeklindedir.

Bilge, Sayan ve Kabakçı (2009), Aile Mahkemesi'nde çalışan 86 psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve pedagogun meslek doyumları, yaşam doyumları ve ilişkilere yönelik akılcı olmayan inançları incelenmişlerdir. Bulgular uzmanların meslek ve yaşam doyumları arasındaki ilişkinin anlamlı ve yüksek olduğu yönündedir. Pedagoglarla psikologların meslek doyumları karşılaştırıldığında, psikologların lehine

farklılık olduğu görülmüştür. Cinsiyete göre yapılan karşılaştırmada, yaşam doyumu açısından kadınların lehine farklılık vardır. Sosyo-ekonomik düzeye göre yapılan yaşam doyumu karşılaştırılmasında ise diğerleriyle kıyaslandığında kendisini alt düzeyde algılayan uzmanların lehine anlamlı fark saptanmıştır. Ayrıca uzmanların ilişkilere yönelik akılcı olmayan inançlarının cinsiyet, medeni durum ve alan açısından karşılaştırılmasında yalnızca erkeklerin lehine anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir.

Bulut (2007)'un okul psikolojik danışmanlarının, yaşam doyumu, stresle başa çıkma stratejileri ve olumsuz otomatik düşünceleri arasındaki ilişkiler incelediği araştırmasına 141 okul psikolojik danışmanı katılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgularda, yaşa göre, “Sosyal Destek Arama” alt ölçeğinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Mezun olunan kurumda kazandırılan bilgi ve becerileri yeterli olarak algılayan danışmanların yeterli algılamayanlara göre, “problem çözme” ve “yaşam doyumu düzeyleri” yüksek bulunmuştur. “Yaşam doyumu” ile “olumsuz otomatik düşünme” ve “kaçınma” arasında negatif yönde; “Kaçınma” ile “olumsuz otomatik düşünceler arasında” da pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizine dair açıklamalar verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma betimsel ve bağıntısal bir araştırmadır. Araştırma kapsamında değişkenler arasındaki ilişkisel ilişkilerin derecesi ortaya konularak var olan ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı araştırılmıştır. Bu nedenle var olan çalışmada elde edilen bulgular değişkenler arasında neden sonuç ilişkisi olmayıp ilişkisel ilişkilere ilişkin bulguları içermektedir.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu özel eğitim okullarında görev yapan ve çalışma kapsamında ulaşılabilen öğretmenleridir. Bu amaçla Türkiye'nin en büyük ili ve aynı zamanda en fazla göç alan ili olan İstanbul ili seçilmiştir. Bu araştırma da elde edilen bulgular İstanbul iline genellenebilir. Ancak Türkiye geneline genellenmesinde verilerin sadece İstanbul ilinden toplandığı göz önünde bulundurulmalıdır.

3.3. Katılımcılar

Maslach Tükenmiş Ölçeği ile Yaşam Doyumu Ölçeği İstanbul ili Anadolu yakasında bulunan özel eğitim okullarında görev yapan toplam 292 öğretmene uygulanmıştır. Bu katılımcıların 179'u erkek, 113'ü kadındır. Katılımcıların yaş

ortalaması 39.34 iken standart sapması 12.55'dir (Ranj_{23,65}=42). Katılımcıların kıdem ortalaması 13.90 iken kıdem yılı standart sapması 12.90'dır (Ranj_{0,45}=45). Katılımcıların okul türüne göre dağılımı Özel Eğitim İlköğretim Okulu %14.4, OÇEM % 22.6, İş Okulu %25.7 ve İş Eğitim Merkezi % 37.3'tür. Katılımcı bilgileri ve katılımcıların cinsiyet türüne göre okul türüne dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara ilişkin bilgiler

Cinsiyet	N	%		
Erkek	179	61		
Kadın	113	39		
Toplam	292	100		
	N	X	SD	Ranj
Yaş	292	39.34	12.55	42
Kıdem Yılı	292	13.90	12.86	45
Okul Türü	N	%		
İlköğretim	42	14.4		
OÇEM	66	22.6		
İş Okulu	75	25.7		
İş Eğitim Merkezi	109	37.3		
Toplam	292	100		
Okul Türü	Erkek	Kadın		
	n	%	n	%
İlköğretim	29	14.5	13	9.7
OÇEM	35	19.6	31	27.4
İş Okulu	45	25.1	30	26.5
İş Eğitim Merkezi	70	39.1	39	34.5
Toplam	179	100	113	100

3.4. Veri Toplama Araçları

3.4.1. Maslach tükenmişlik ölçeği

Maslach Tükenmişlik Ölçeği (MTÖ) Maslach ve Jackson tarafından 1981

yılında geliştirilmiştir. Ölçekte tükenmişlik üç boyutta değerlendirilmektedir. Bunlar: Duygusal tükenmişlik (DT), kişisel başarı (KB) ve duyarsızlaşmadır (D). Ölçekte duygusal tükenmişliği değerlendirmek için 9, kişisel başarıyı değerlendirmek için 8, duyarsızlaşmayı değerlendirmek için ise 5 olmak üzere toplam 22 madde bulunmaktadır. Ölçek Ergin (1992), tarafından Türkçe'ye uyarlanmış ve ölçekte bazı değişiklikler yapılmıştır. Orijinal ölçekte cevap seçenekleri 7 basamaklı iken, 7 basamaklı cevap seçeneklerinin Türk kültürüne uygun olmadığı görülmüştür. Bunun üzerine Ergin tarafından cevap seçenekleri 5 basamaklı olarak düzenlemiştir. Maddelerin yapısı şu şekildedir: (0) Hiçbir zaman, (1) Nadiren, (2) Bazen, (3) Çoğu zaman, (4) Her zaman.

MTÖ'de puanlama sonucu alt ölçek puanları elde edilmektedir. Alt ölçek puanları DT ve D için yukarıdaki gibi puanlanırken KB için tersine puanlanabilmektedir (hiçbir zaman: 4, her zaman: 0). Çünkü DT ve D boyutları olumsuz ifadelerden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu alandan alınan yüksek puanlar tükenmişlik olarak kabul edilmektedir. KB boyutu olumlu ifadelerden oluşmaktadır, dolayısıyla bu alandan alınan düşük puanlar tükenmişlik olarak kabul edilmektedir. Toplam puan yorumlanırken, KB puanları tersine çevrilerek toplam puan elde edilmeli ve elde edilen puan arttıkça tükenmişliğin de arttığı şeklinde yorumlanmalıdır. Bu ölçeğin güvenirliği iki yöntemle hesaplanmıştır. Birincisi, her alt boyut için iç tutarlığın hesaplanmasıdır. ($n = 552$). İkincini de, test / tekrar – test güvenirliğidir ($n = 99$). Ölçeğin özgün formuna ilişkin güvenirlik katsayıları şu şekildedir.

Duygusal Tükenme: iç tutarlık, .83 (.90) test-tekrar test, .83 (.82).
Duyarsızlaşma: iç tutarlık, .65 (.79) test-tekrar test,.72 (.60). Kişisel Başarı: iç tutarlık, .72 (.71) test-tekrar test,.67 (.80).

Ölçeğin yapı geçerliği faktör yapısının incelenmesi yoluyla ele alınmıştır. Ölçeğin özgün formuna uygulandığı gibi, varimax rotation uygulaması ve 3 temel faktör elde edilmiştir (Ergin, 1992). Geçerliğe ilişkin ikinci bir analizde, yanıtların sosyal beğenirlikten etkilenip etkilenmediği incelenmiştir. Kozan (1983)'ın sosyal beğenirlik ölçeği ile tükenmişlik ölçeği karşılaştırıldığında, yanıtların sosyal beğenirlikten bir miktar etkilendiğini göstermiştir. Tükenmişlik ölçeğinin, sosyal beğenirlik ölçeği ile

gösterdiği korelasyon katsayıları şu şekildedir: Duygusal Tükenme: -.32, Duyarsızlaşma: -.48, Kişisel Başarı: .36.

Bu araştırmada ölçeğin iç tutarlık katsayıları şu şekilde hesaplanmıştır. Ölçeğin toplam 22 madesi için alpha katsayısı = .88, Duygusal Tükenme alt boyutu = .81, Kişisel Başarı alt boyutu= .84 ve Duyarsızlaşma alt boyutu= .71 'dir.

3.4.2. Yaşam doyumu ölçeği

Araştırmada, öğretmenlerin yaşam doyumlarını ölçmek amacıyla, Diener ve arkadaşları tarafından 1985 yılında geliştirilen yaşam doyumu ölçeği; (The Satisfaction with Life Scale-(SWLS) kullanılmıştır. Yaşam doyumu ölçeği, bireylerin yaşamlarından aldıkları doyumu belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek, likert tarzı 7 dereceli (1: kesinlikle katılmıyorum – 7: Kesinlikle katılıyorum) 5 maddeden oluşmaktadır. Diener ve arkadaşları orijinal çalışmada ölçeğin güvenirliğini Alpha = .87 olarak, ölçüt bağımlı geçerliğini ise .82 olarak bulmuşlardır. Ölçek Yetim (1993) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçeğin güvenirliği (Alpha = .86) ve test-tekrar test güvenirliği .73 olarak rapor edilmiştir. Yaşam doyumu ölçeğinden alınabilecek en yüksek puan 35, en düşük puan ise 5'tir. Ölçekten alınan puanın düşük olması yaşam doyumunun düşük olduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir (Şahin, 2008).

Bu araştırmada ölçeğin iç tutarlık alpha katsayısı 7 madde için .81 olarak hesaplanmıştır.

3.4.3. Kişisel bilgi formu

Öğretmenlerle ilgili demografik özellikler için araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan “Kişisel Bilgi Formu” uygulanmıştır. Bu form ile öğretmenin cinsiyeti, yaşı, meslekte çalışma süresi, çalışmakta oldukları okul türü, eğitim verdikleri öğrencilerinin yetersizliklerinin türü ile ilgili bilgiler toplanmıştır.

3.5. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verilerinin toplanması amacıyla ilk olarak İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğüne başvuruda bulunularak araştırma izinleri (EK 1) alınmıştır. Daha sonra araştırmada kullanılan veri toplama araçları, araştırmacı tarafından İstanbul İli Anadolu Yakasında bulunan kamuya ait özel eğitim hizmeti veren okullara gidilerek dağıtılmış ve doldurulan ölçme araçları tekrar toplanmıştır. 420 adet veri toplama aracı dağıtılmış ve bunlardan 304 adedi geri dönmüştür. Veri toplama işlemi yaklaşık dört hafta sürmüştür. Elde edilen verilerden eksik ve hatalı doldurulan veriler elendiğinde kalan 292 adet veri ile istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir.

Araştırma hem betimsel hem de bağıntısal bir modele sahip olması nedeniyle veriler iki aşamada analiz edilmiştir. İlk olarak Maslach Tükenmişlik Ölçeğinden elde edilen veriler cinsiyet göre farklılaşıp farklılaşmadığı t-test ile incelenmiştir. Bunun yanı sıra her ikisi de sürekli nicel değişkenler oldukları için Maslach Tükenmişlik Ölçeğinden elde edilen verilerin yaş ile arasındaki korelasyona bakılmıştır. Bu korelasyon analizi pearson momentler çarpımı katsayısı ile analiz edilmiştir. Katılımcılar kıdem yılına göre üç gruba ayrılmıştır. İlk grup 0-5 yıl arasında olan öğretmenlerden oluşurken ikinci grup 6-15 yıl arasında kıdeme sahip olan öğretmenlerden oluşmaktadır. Üçüncü ve son grup ise 16 yıl ve üzerinde kıdem yılına sahip öğretmenlerden oluşmaktadır. Bu üç grup Maslach Tükenmişlik Ölçeği toplam puanları açısından ANOVA kullanılarak karşılaştırılmıştır. Katılımcıların Maslach Tükenmişlik Ölçeğinden aldığı toplam puanlar katılımcıların okul türü temelinde de karşılaştırılmıştır. Katılımcılar toplam dört okul türünden gelmektedir. Bu nedenle MTÖ toplam puanları bu dört grup temelinde ANOVA ile karşılaştırılmış ve farklılığın hangi gruptan geldiğini belirlemek amacıyla post-hoc analiz türlerinden Tukey HSD analizi kullanılmıştır. Katılımcıların eğitim verdiği yetersizliği olan çocukların yetersizlik türlerine göre üç gruba ayrılmıştır. MTÖ toplam puanı temelinde bu üç grup karşılaştırılmıştır. Bir farklılığın bulunması durumunda farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla post-hoc analiz türlerinden Tukey HSD analizi kullanılmıştır.

İkinci olarak, Yaşam Doyumu Ölçeği verileri cinsiyet temelinde karşılaştırılmıştır. Gruplar arasındaki farklılık ilişkisiz örneklem t-testi ile karşılaştırılmıştır. Aynı zamanda YDÖ toplam ile yaş arasında bir korelasyon olup olmadığı pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı ile analiz edilmiştir. Yaşam Doyumu Ölçeği toplam puanı, kıdem yılını oluşturulan üç grup temelinde karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma ANOVA ile gerçekleştirilmiştir. Bir farkın bulunması durumunda farkın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla post-hoc analiz türlerinden Tukey HSD kullanılmıştır. YDÖ toplam puanı temelinde katılımcıların okul türleri arasında bir farklılığın olup olmadığı yine ANOVA ile değerlendirilmiş, farklılığın bulunması durumunda Tukey HSD analizi ile farklılığın hangi gruptan kaynaklandığı bulunmuştur. YDÖ toplam puanları temelinde eğitim verilen yetersizlik türüne göre üç gruba ayrılan katılımcılar bu gruplar temelinde ANOVA kullanılarak karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada bir farklılığın bulunması durumunda, farklılığın hangi gruptan kaynaklandığı Tukey HSD analizi ile bulunmuştur. ANOVA desenlerinde çıkan anlamlı ilişkilerin etki büyüklüklerine eta-kare (η^2) değerinin hesaplanması yoluyla bakılmıştır.

Etki büyüklüğüne ilişkin olarak Büyüköztürk (2007), bir ANOVA deseninde değişkenler arasındaki ilişkinin gücünü kararlaştırmada sık kullanılan istatistiğin eta-kare (η^2) korelasyon katsayısı olduğunu belirtmektedir. Değişkenler arasında doğrusallık varsayımı gerektirmeyen eta-kare, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde ne derece etkili olduğunu gösterir. Etki büyüklüğü (effect size) olarak da isimlendirilen eta-kare bağımsız değişkenin ya da faktörün bağımlı değişkendeki toplam varyansın ne kadarını açıkladığını gösterir ve 0.00 ile 1.00 arasında değişir. .01, .06, .14 düzeyindeki η^2 değerleri sırasıyla “küçük” (small), “orta” (medium) ve “geniş” (large) etki büyüklüğü olarak yorumlanır (Büyüköztürk, 2007).

Çalışmanın ikinci aşamasını aynı katılımcılardan elde edilen Maslach Tükenmiş Ölçeği ile Yaşam Doyumu Ölçeği arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu ilişkinin incelenmesi ilk önce tüm katılımcılar (N=292) üzerinden gerçekleştirilmiştir. Maslach Tükenmişlik Ölçeğini oluşturan üç alt ölçek ile (Duyarsızlaşma, Kişisel Başarı ve Duygusal X) yaşam doyumu ölçeğinin toplam puanları arasındaki ilişkiye de

bakılmıştır. Bu ilişkiler pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı ile analiz edilmiştir.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri Nedir?

Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin MTÖ den aldıkları puanlar incelendiğinde ortalamalarının (X) 48.72, standart sapmalarının (SS) 13.96 ve ranjının da 87 olduğu görülmüştür. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 88 iken en düşük puan 0 dır. Ölçekten alınan ortalama puanların bir standart sapma üstü 62.68'e ve bir standart sapma altı 34.76'ya karşılık gelmektedir. Bu aralıkta yer alan öğretmen sayısının 174 olduğu görülmüştür. Yani çalışma grubumuzda yer alan öğretmenlerin %60'nın orta düzeyde tükenmişlik yaşadığı görülmektedir. 53 öğretmen 62.68'den daha yüksek bir ölçek puanına sahipken, 65 öğretmen 34.76 ve daha düşük ölçek puanı almışlardır. Bu durumda katılımcıların %18'i yüksek düzeyde tükenmişlik yaşarken % 22'si düşük düzeyde tükenmişlik yaşamaktadır. Genel olarak bakıldığında ölçekten alınabilecek en yüksek tükenmişlik puanının 88 olduğu göz önünde bulundurulursa özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin orta düzeyde tükenmişlik yaşadıkları söylenebilir.

4.2. Maslach Tükenmişlik Ölçeğinden Alınan Puanlarla Demografik Değişkenler Arasında Yapılan İstatistiksel Analizlerin Bulguları

4.2.1. MTÖ'den alınan puanların cinsiyete göre analiz bulguları

MTÖ'nden elde edilen toplam puanın cinsiyete göre bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 2'de verilmiştir. Sonuçlar

incelendiğinde MTÖ toplam puanı temelinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($t(290)=0.096$, $p > .05$).

Tablo 2. MTÖ toplam puanlarının cinsiyete göre t-test sonuçları

Cinsiyet	N	Ort.	S	sd	t	p
Kadın	179	48.65	13.66	290	.096	.05
Erkek	113	48.81	14.48			

$P < .05$

MTÖ alt ölçeklerinden alınan puanların cinsiyete göre analizi

MTÖ'nin alt boyutlarında cinsiyete göre farklılık olup olmadığı da incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 3'de rapor edilmiştir. MTÖ Kişisel Başarı alt ölçek puanlarının cinsiyete göre analizi incelendiğinde kişisel başarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. ($t(290)=0.206$, $p > .05$.)

Benzer şekilde MTÖ'nin Duyarsızlaşma alt ölçeğinden alınan puanların cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği Tablo 3'de ki analiz sonuçlarında açıkça görülmektedir ($t(290)=0.380$, $p > .05$.). Cinsiyete göre MTÖ'nin Duygusal Tükenme alt boyutundan alınan puanlar analiz edildiğinde bu puanlarında cinsiyete göre farklılaşmadığı bulunmuştur. ($t(290)=0.223$, $p > .05$.). Kısaca belirtmek gerekirse MTÖ'den alınan toplam puanlar ve alt ölçeklerden alınan puanlar cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 3. MTÖ alt ölçek puanlarının cinsiyete göre t-test sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	X	S	Sd	t
Kişisel Başarı	Kadın	179	20	6.23	290	.206
	Erkek	113	20.15	7.37		
Duyarsızlaşma	Kadın	179	8.88	3.87	290	.38
	Erkek	113	9.06	3.81		
Duygusal Tükenme	Kadın	179	19.78	6.70	290	.223
	Erkek	113	19.61	6.53		
Toplam	Kadın	179	48.65	13.66	290	.096
	Erkek	113	48.88	14.48		

MTÖ'den ve MTÖ alt ölçeklerinden alınan puanların yaşa göre analiz bulguları

MTÖ'nden alınan toplam puan ve alt ölçeklerden alınan puanlar ile yaş arasındaki korelasyon incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 4'de rapor edilmiştir. Tablo 4'de verilen sonuçlar incelendiğinde yaş ile duyarsızlaşma alt ölçeği arasında negatif anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($r=-0.199$, $p < .01$). Bu sonuca göre yaş artıkça duyarsızlaşmanın düştüğü söylenebilir.

Bunun yanı sıra sonuçlar incelendiğinde yaş ile MTÖ toplam puanı, Kişisel Başarı alt ölçeği ve Duygusal Tükenme alt ölçeği arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

Tablo 4. MTÖ ve alt ölçekleri puanlarının yaş ile ilişkisi

Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Alt Ölçekleri	Yaş (r)
Kişisel Başarı	-.053
Duyarsızlaşma	-.199*
Duygusal Tükenme	-.052
Maslach Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puan	-.105

* $p < .01$

MTÖ'den MTÖ alt ölçeklerinden alınan puanların kıdem yılına göre analizi

MTÖ toplam puanlarının kıdem yılına göre farklılaşıp farklılaşmadığı analiz edilmiştir. Katılımcıların puanları kıdem yılına göre üç gruba ayrılmıştır. İlk grubu kıdem yılı 0-5 yıl arasında olan katılımcılardan, ikinci grubu 6-15 kıdem yılına sahip olan katılımcılardan ve 16 ve üstünü oluşturan katılımcılarda son grubu oluşturmuştur. Gruplar arasında MTÖ toplam puanları temelinde bir farklılığın olup olmadığı ANOVA ile analiz edilmiştir. Kıdem yılına göre grupların betimsel istatistik sonuçları Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Kıdem yılına göre MTÖ toplam puanlarının betimsel istatistikleri

Kıdem Yılı	N	X	SS
0-5 Yıl	114	50.21	14.84
6-15 Yıl	82	48.61	12.26
16 Yıl ve Üstü	96	47.03	14.18

“Kıdem yılına göre MTÖ toplam puanların ve alt ölçek puanlarının ANOVA analiz sonuçları Tablo 6'da verilmiştir. Analiz sonuçları katılımcıların kıdem yıllarına göre MTÖ toplam puanlarında bir fark olmadığını göstermektedir ($F(2, 289)=1.353$, $p > .05$).

MTÖ alt ölçeklerinden alınan puanların kıdem yılına göre analizi

Aynı analiz kıdem yılı temelinde MTÖ alt ölçekleri içinde yapılmıştır. Analiz sonuçları katılımcıların kıdem yıllarına göre MTÖ Kişisel Başarı Alt Ölçeği puanlarında bir fark olmadığını göstermektedir ($F(2, 289)=0.956$, $p > .05$).

Duyarsızlaşma alt ölçeğinin analiz sonuçları katılımcıların kıdem yıllarına göre MTÖ Duyarsızlaşma Alt Ölçeği puanlarında bir fark olduğunu göstermektedir, $F(2, 289)=6.387$, $p < .05$. Tukey HSD testi sonuçları incelendiğinde kıdem yılı 0-5 yıl olanlar ile 16 ve üstü olanlar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Ortalamalar incelendiğinde 0-5 kıdem yılını sahip olan katılımcıların puanlarının 16 ve üstü kıdem yılına sahip katılımcılardan daha yüksek puanlara sahip olduğu görülmüştür. Etki büyüklüğüne, eta-kare değerinin hesaplanması yoluyla bakılmış ve küçük etki büyüklüğü olduğu görülmüştür ($\eta^2 = .04$).

Kıdem yılına göre MTÖ Duygusal Tükenme alt ölçeğinin puanları ANOVA ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları katılımcıların kıdem yıllarına göre MTÖ Duygusal Tükenme Alt Ölçeği puanlarında bir fark olmadığını göstermektedir ($F(2, 289)=0.055$, $p > .05$).

Tablo 6. MTÖ Toplam puanı ve alt ölçek puanlarının kıdem yılına göre ANOVA sonuçları

Boyut	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Kişisel Başarı	Gruplararası	85,410	2	42.705	.956	.386
	Gruplariçi	12915.497	289	44.690		
	Toplam	13000.907	291			
Duyarsızlaşma	Gruplararası	181.869	2	90.935	6.387	.002
	Gruplariçi	4114.940	289	14.239		
	Toplam	4396.810	291			
Duygusal Tükenme	Gruplararası	4.857	2	2.429	.055	.946
	Gruplariçi	12748.169	289	44.111		
	Toplam	12753.026	291			
Ölçek Toplam Puanı	Gruplararası	526.162	2	263.081	1.353	.260
	Gruplariçi	56177.215	289	194.385		
	Toplam	56703.377	291			

4.2.2. MTÖ alınan puanların katılımcıların görev yaptıkları okullara göre analizi

Katılımcıların görev yaptıkları okullara göre MTÖ'den aldıkları puanların farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Katılımcılar çalıştıkları okullara göre dört grup altında toplanmıştır. Bu gruplar, ilköğretim, iş okulu, OÇEM ve İş Eğitim Merkezi'dir. Bu gruplara göre betimsel istatistikleri Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Görev yapılan okula göre MTÖ toplam puanlarının betimsel istatistikleri

Okul Türü	N	X	SS
İlköğretim	42	42.49	15.25
OÇEM	66	46.10	11.59
İş Okulu	75	49.55	15.05
İş Eğitim Merkezi	109	52.12	13.00

Görev yapılan okullara göre MTÖ toplam puanları ANOVA ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 8'de rapor edilmiştir. Analiz sonuçları katılımcıların

görev yapılan okullara göre MTÖ toplam puanlarında bir fark olduğunu göstermektedir ($F(3, 288)=6.12, p < .01$).

Grupların hangilerinin birbirinden farklılaştığı Tukey HSD testi ile test edilmiştir. İlköğretim okullarında çalışan katılımcılar ile OÇEM’de çalışan katılımcılar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu iki grubun ortalamaları incelendiğinde OÇEM’de görev yapılan katılımcıların MTÖ’nden aldığı puanların daha yüksek olduğu görülmektedir. Benzer şekilde İlköğretim okullarında çalışan katılımcıların İş Eğitim Merkezlerinde çalışan katılımcılar arasında da bir fark bulunmuştur. İki grubun ortalamaları karşılaştırıldığında İş Eğitim Merkezinde çalışan katılımcıların MTÖ’nden aldığı puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. İş Okulunda görev yapan katılımcılar ile İş Eğitim Merkezinde görev yapan katılımcıların MTÖ’nden aldıkları puanlar arasında da bir farklılığın olduğu görülmüştür. Her iki grubun ortalamaları incelendiğinde İş Eğitim Merkezinde görev yapan katılımcılar MTÖ’nden daha yüksek puan almışlardır. Etki büyüklüğüne, eta-kare değerinin hesaplanması yoluyla bakılmış ve orta etki büyüklüğü olduğu görülmüştür ($\eta^2 = .06$).

Tablo 8. Katılımcıların MTÖ toplam puanlarının görev yapılan okul türüne göre ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	3395.84	3	1131.95	6.12	.000	İlköğretim-OÇEM İlköğretim-İş Eğ. İş Okulu-İş. Eğ.
Gruplarıçi	53307.53	288	185.10			
Toplam	56703.37	291				

$p < .001$ ($\eta^2 = .06$)

MTÖ alt ölçeklerinden alınan puanların katılımcıların görev yaptıkları okullara göre analizi

MTÖ’ni oluşturan alt ölçeklerin puanları görev yapılan okul temelinde bir farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla ANOVA ile analiz edilmiştir.

Kişisel Başarı alt ölçeği puanları görev yapılan okula göre karşılaştırılmış ve sonuçları Tablo 9'da rapor edilmiştir. Analiz sonuçları katılımcıların görev yapılan okullara göre MTÖ Kişisel Başarı alt ölçeği puanlarında bir fark olduğunu göstermektedir, $F(3, 288)=5.163$, $p < .01$. Grupların hangilerinin birbirinden farklılaştığı Tukey HSD testi ile test edilmiştir. İlköğretim okullarında çalışan katılımcılar ile OÇEM çalışan katılımcılar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu iki grup arasındaki fark incelendiğinde Kişisel Başarı alt ölçeğinde ilköğretim okulunda görev yapan katılımcıların puanlarının OÇEM' de görev yapan katılımcıların puanlarından daha düşük olduğu görülmüştür. Diğer bir farklılık İlköğretim okulunda görev yapan katılımcılar ile iş eğitim merkezlerinde görev yapan katılımcıların kişisel başarı puanlarında bulunmuştur. Puanlar incelendiğinde İlköğretimde görev yapan katılımcıların puanlarının iş eğitim merkezinde görev yapan katılımcıların puanlarından düşük olduğu görülmüştür. Etki büyüklüğüne, eta-kare değerinin hesaplanması yoluyla bakılmış ve küçük etki büyüklüğü olduğu görülmüştür ($\eta^2 = .05$). Sonuçlar Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Katılımcıların MTÖ Kişisel Başarı alt ölçeği puanlarının görev yapılan okul türüne göre ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	653.564	3	221.188	5.163	.002	İlköğretim-İş Eğ.Mer., İlköğretim-OÇEM.
Gruplarıçi	12337.343	288	42.838			
Toplam	13000.907	291				

$p < .01$ ($\eta^2 = .05$)

Duyarsızlaşma alt ölçeği puanları yine görev yapılan okul temelinde karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları katılımcıların görev yapılan okullara göre MTÖ Duyarsızlaşma alt ölçeği puanlarında bir fark olduğunu göstermektedir ($F(3, 288)=5.480$, $p < .01$).

Grupların hangilerinin birbirinden farklılaştığı Tukey HSD testi ile test edilmiştir. İlköğretim okullarında görev yapan katılımcıların duyarsızlaşma alt ölçeği puanları iş eğitim merkezinde görev yapan katılımcıların duyarsızlaşma puanlarından

daha düşük olduğu görülmüştür. Benzer şekilde iş okulunda görev yapan katılımcıların duyarsızlaşma alt ölçeğinden aldıkları puanlar iş eğitim merkezinde görev yapan katılımcıların aldıkları puanlarda daha düşük olduğu bulunmuştur. Etki büyüklüğüne, eta-kare değerinin hesaplanması yoluyla bakılmış ve küçük etki büyüklüğü olduğu görülmüştür ($\eta^2 = .04$). Sonuçlar Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Katılımcıların MTÖ Duyarsızlaşma alt ölçeği puanlarının görev yapılan okul türüne göre ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	232.018	3	77.339	5.480	.001	İlköğretim-İş Eğitim Mer., İş Okulu- İş Eğitim Mer.,
Gruplarıçi	4064.792	288	14.114			
Toplam	4296.810	291				

$p < .001$ ($\eta^2 = .04$)

MTÖ Duygusal Tükenme alt ölçeği puanları da katılımcıların görev yaptığı okul türüne göre karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları katılımcıların görev yapılan okullara göre MTÖ Duygusal Tükenme alt ölçeği puanlarında bir fark olmadığını göstermektedir, $F(3, 288)=2.537$, $p > .05$. Sonuçlar Tablo 11'de rapor edilmiştir.

Tablo 11. Katılımcıların MTÖ Duygusal Tükenme alt ölçeği puanlarının görev yapılan okul türüne göre ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	328.389	3	109.463	2.537	.057
Gruplarıçi	12427.637	288	43.141		
Toplam	12753.026	291			

MTÖ'den alınan puanların katılımcıların yoğun olarak çalıştıkları yetersizlik türüne göre analizi

MTÖ toplam puanları katılımcıların yoğun olarak çalıştıkları yetersizlik türüne göre de analiz edilmiştir. Katılımcıların çalıştıkları yetersizlik türü dört grupta toplanmıştır. Bunlar, (a) zihinsel yetersizlik, (b) herhangi bir yetersizliği olmayan öğrenciler, (c) çoklu yetersizlik ve (d) gelişimsel yetersizlikler (otizm ve diğerleri).

Çalışılan yetersizlik türüne göre betimsel istatistikler Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12. Çalışılan yetersizlik türüne göre katılımcıların MTÖ toplam puanlarının betimsel istatistikleri.

Yetersizlik Türü	N	X	SS
Zihinsel Yetersizlik	159	48.58	13.19
Yok	31	45.23	13.01
Çoklu Yetersizlik	11	49.73	12.47
Gelişimsel Yetersizlik	91	50.01	15.65

Katılımcıların yoğun olarak çalıştıkları yetersizlik türüne göre MTÖ toplam puanları ANOVA ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 13'de rapor edilmiştir. Analiz sonuçları katılımcıların çalıştıkları yetersizlik türüne göre MTÖ toplam puanlarında bir fark olmadığını göstermektedir ($F(3, 288)=0.930$, $p > .05$).

Tablo 13. Katılımcıların MTÖ toplam puanlarının yoğun olarak çalıştıkları yetersizlik türüne göre ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	544.196	3	181.399	.930	.426
Gruplariçi	56159.181	288	194.997		
Toplam	56703.377	291			

MTÖ alt ölçeklerinden alınan puanların katılımcıların yoğun olarak çalıştıkları yetersizlik türüne göre analizi

MTÖ' ni oluşturan alt ölçeklerden katılımcıların aldıkları puanlar katılımcıların yoğun olarak çalıştıkları yetersizlik türü temelinde ANOVA ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları katılımcıların çalıştıkları yetersizlik türüne göre MTÖ Kişisel Başarı alt ölçeği puanlarında bir fark olmadığını göstermektedir ($F(3, 288)=1.350$, $p > .05$). Kişisel Başarı alt ölçeğinden alınan puanların yoğun çalışılan yetersizlik türü temelinde karşılaştırılma sonuçları Tablo 14'de verilmiştir.

Tablo 14. Katılımcıların MTÖ Kişisel Başarı alt ölçeği puanlarının yoğun olarak çalıştıkları yetersizlik türüne göre ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	70.697	3	23.566	.525	.666
Gruplariçi	12930.210	288	44.897		
Toplam	13000.907	291			

Katılımcıların Duyarsızlaşma alt ölçeğinden aldığı puanlar yoğun çalışılan yetersizlik türü temelinde ANOVA ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları katılımcıların çalıştıkları yetersizlik türüne göre MTÖ Duyarsızlaşma alt ölçeği puanlarında bir fark olmadığını göstermektedir ($F(3, 288)=0.764$, $p > .05$). Duyarsızlaşma alt ölçeğinden alınan puanların yoğun çalışılan yetersizlik türü temelinde karşılaştırılma sonuçları Tablo 15'de verilmiştir.

Tablo 15. Katılımcıların MTÖ Duyarsızlaşma alt ölçeği puanlarının yoğun olarak çalıştıkları yetersizlik türüne göre ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	33.911	3	11.304	.764	.515
Gruplariçi	4262.899	288	14.802		
Toplam	4296.810	291			

MTÖ'nin son alt ölçeği olan Duygusal Tükenme alt ölçeğinin puanları yoğun çalışılan yetersizlik türü temelinde ANOVA ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları katılımcıların çalıştıkları yetersizlik türüne göre MTÖ Duygusal Tükenme alt ölçeği puanlarında bir fark olmadığını göstermektedir ($F(3, 288)=1.350$, $p > .05$). Sonuçlar Tablo 16'da rapor edilmiştir.

Tablo 16. Katılımcıların MTÖ Duygusal Tükenme alt ölçeği puanlarının yoğun olarak çalıştıkları yetersizlik türüne göre ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	176.814	3	58.938	1.350	.258
Gruplariçi	12576.213	288	43.667		
Toplam	12753.026	291			

4.3. Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Yaşam Doyumu Düzeyleri Nedir?

Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin YDÖ den aldıkları puanlar incelendiğinde ortalamalarının (X) 22.6, standart sapmalarının (SS) 6.07 ve ranjının da 25 olduğu görülmüştür. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 35 iken en düşük puan 5'dir. Ölçekten alınan ortalama puanların bir standart sapma üstü 28.67'ye ve bir standart sapma altı 16.53'e karşılık gelmektedir. Bu aralıkta yer alan öğretmen sayısının 162 olduğu görülmüştür. Yani çalışma grubumuzda yer alan öğretmenlerin %56'sının orta düzeyde yaşam doyumuna sahip oldukları görülmektedir. 58 öğretmen 28.67'den daha yüksek bir ölçek puanına sahipken, 72 öğretmen 16.53 ve daha düşük ölçek puanı almışlardır. Bu durumda katılımcıların %20'si yüksek düzeyde yaşam doyumuna sahipken % 24'ü düşük düzeyde yaşam doyumuna sahiptir. Genel olarak bakıldığında ölçekten alınabilecek en yüksek yaşam doyum puanının 35 olduğu göz önünde bulundurulursa özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin yaşam doyumlarının orta düzeyde olduğu söylenebilir.

4.3.1. Yaşam doyum ölçeğinden alınan puanlarla demografik değişkenler arasında yapılan istatistiksel analizlerin bulguları

Yaşam doyum ölçeğinden alınan puanların cinsiyete göre analiz bulguları

Yaşam Doyumu Ölçeği'nden elde edilen toplam puanın cinsiyete göre bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde Yaşam Doyumu Ölçeği toplam puanı temelinde cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunmuştur ($t(290)=2.33$,

$p < .05$).

Kadın ve erkeklerin yaşam doyumu ölçeğinden aldığı puanların ortalamaları incelendiğinde kadınların puanlarının ortalamasının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu nedenle kadınların erkeklerden daha yüksek yaşam doyumuna sahip olduğu söylenebilir. Etki büyüklüğüne, eta-kare değerinin hesaplanması yoluyla bakılmış ve küçük etki büyüklüğü olduğu görülmüştür ($\eta^2 = .01$). Analiz sonuçları Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17. Yaşam doyumu ölçeği toplam puanlarının cinsiyete göre t-Test sonuçları

Cinsiyet	N	X	S	sd	t	P
Kadın	179	23.25	5.94	290	2.33	.05
Erkek	113	21.56	6.14			

$p < .05$ ($\eta^2 = .01$)

Yaşam doyumu ölçeğinden alınan puanların yaşa göre analiz bulguları

Yaşam Doyumu Ölçeği'nden alınan toplam puan ile yaş arasındaki korelasyon incelenmiştir. Sonuçlar incelendiğinde yaş ile yaşam doyumu arasında negatif yönlü anlamlı bir korelasyon olduğu görülmüştür ($r = -0.129$, $p < .05$). Diğer bir deyişle yaş arttıkça yaşam doyumu düşmektedir. Sonuçlar Tablo 18'de rapor edilmiştir.

Tablo 18. Yaşam doyumu ölçeği toplam puanlarının yaş ile ilişkisi

	Yaş (r)	P
Yaşam Doyumu Ölçeği	-.129*	.05

$p < .05$

Yaşam doyumu ölçeğinden alınan puanların kıdem yılına göre analiz bulguları

Yaşam Doyumu Ölçeği toplam puanlarının kıdem yılına göre farklılaşıp farklılaşmadığı analiz edilmiştir. Katılımcıların puanları kıdem yılına göre üç gruba ayrılmıştır. İlk grubu kıdem yılı 0-5 yıl arasında olan katılımcılardan, ikinci grubu 6-15 kıdem yılına sahip olan katılımcılardan ve 16 ve üstünü oluşturan katılımcılarda son

grubu oluşturmuştur. Gruplar arasında Yaşam Doyumu Ölçeği toplam puanları temelinde bir farklılığın olup olmadığı ANOVA ile analiz edilmiştir. Kıdem yılına göre grupların betimsel istatistik sonuçları Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 19. Kıdem yılına göre yaşam doyumu ölçeği toplam puanlarının betimsel istatistikleri

Kıdem Yılı	N	X	SS
0-5 Yıl	114	23.35	5.85
6-15 Yıl	82	22.25	6.16
16 Yıl ve Üstü	96	21.99	6.21

Kıdem yılına göre Yaşam Doyumu Ölçeği toplam puanların ANOVA analiz sonuçları Tablo 20'de verilmiştir. Analiz sonuçları katılımcıların kıdem yıllarına göre Yaşam Doyumu Ölçeği toplam puanlarında bir fark olmadığını göstermektedir ($F(2, 289)=1.509$, $p > .05$).

Tablo 20. Katılımcıların yaşam doyumu ölçeği toplam puanlarının kıdem yılına göre ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	110.659	2	55.329	1.509	.223
Gruplarıçi	10596.789	289	36.667		
Toplam	10707.448	291			

Yaşam doyumu ölçeğinden alınan puanların katılımcıların görev yaptıkları okullara göre analiz bulguları

Katılımcıların görev yaptıkları okullara göre Yaşam Doyumu ölçeğinden aldıkları puanların farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Katılımcılar çalıştıkları okullara göre dört grup altında toplanmıştır. Bu gruplar, ilköğretim, iş okulu, OÇEM ve İş Eğitim Merkezi'dir. Bu gruplara göre betimsel istatistikleri Tablo 21'de verilmiştir.

Tablo 21. Görev yapılan okula göre yaşam doyumu ölçeği toplam puanlarının betimsel istatistikleri

Okul Türü	N	X	SS
İlköğretim	42	21.62	6.24
OÇEM	66	22.45	5.69
İş Okulu	75	22.69	6.37
İş Eğitim Merkezi	109	23.01	6.10

Görev yapılan okullara göre Yaşam Doyumu Ölçeği toplam puanları ANOVA ile karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları katılımcıların görev yapılan okullara göre Yaşam Doyumu Ölçeği toplam puanlarında bir fark olmadığını göstermektedir ($F(3, 288)=0.552$, $p > .05$). Sonuçlar Tablo 22'de rapor edilmiştir.

Tablo 22. Katılımcıların yaşam doyumu ölçeği toplam puanlarının görev yapılan okul türüne göre ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	61.186	3	20.395	.552	.647
Gruplariçi	10646.261	288	36.966		
Toplam	10707.448	291			

Yaşam doyumu ölçeğinden alınan puanların katılımcıların yoğun olarak çalıştıkları yetersizlik türüne göre analiz bulguları

Yaşam Doyumu Ölçeği toplam puanları katılımcıların yoğun olarak çalıştıkları yetersizlik türüne göre de analiz edilmiştir. Katılımcıların çalıştıkları yetersizlik türü dört grupta toplanmıştır. Bunlar, (a) zihinsel yetersizlik, (b) herhangi bir yetersizliği rapor edilmeyen öğrenciler, (c) çoklu yetersizlik ve (d) gelişimsel yetersizlikler (otizm ve diğerleri). Çalışılan yetersizlik türüne göre betimsel istatistikler Tablo 23'de verilmiştir.

Tablo 23. Çalışılan yetersizlik türüne göre katılımcıların yaşam doyumu ölçeği toplam puanlarının betimsel istatistikleri

Yetersizlik Türü	N	Ort.	SS
Zihinsel Yetersizlik	159	22.40	6.07
Rapor edilmeyen	31	23.42	5.06
Çoklu Yetersizlik	11	23.00	6.32
Gelişimsel Yetersizlik	91	22.61	6.41

Katılımcıların yoğun olarak çalıştıkları yetersizlik türüne göre Yaşam Doyumu Ölçeği toplam puanları ANOVA ile karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları katılımcıların çalıştıkları yetersizlik türüne göre Yaşam Doyumu Ölçeği toplam puanlarında bir fark olmadığını göstermektedir ($F(3, 288)=0.258$, $p > .05$). Sonuçlar Tablo 24'de rapor edilmiştir.

Tablo 24. Katılımcıların yaşam doyumu ölçeği toplam puanlarının yoğun olarak çalıştıkları yetersizlik türüne göre ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	28.718	3	9.573	.258	.885
Gruplariçi	10678.729	288	37.079		
Toplam	10707.448	291			

4.4. Maslach Tükenmiş Ölçeği ile Yaşam Doyumu Ölçeği Toplam Puanları Arasındaki İlişkiye Yönelik Yapılan İstatistiksel Analiz Bulguları

Bu çalışmada Maslach Tükenmiş Ölçeği ile Yaşam Doyumu Ölçeği arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu ilişkinin incelenmesi tüm katılımcılar ($N=292$) üzerinden gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 25'de rapor edilmiştir. Tablo 25'de verilen sonuçlar incelendiğinde Maslach Tükenmişlik Ölçeği ile Yaşam Doyumu Ölçeği arasında negatif yönlü anlamlı bir korelasyon olduğu görülmüştür, $r=-0.241$, $p < .01$. Maslach Tükenmişlik Ölçeğinden alınan puan arttıkça Yaşam Doyumu Ölçeğinden alınan puan düşmektedir. Diğer bir deyişle tükenmişlik arttıkça yaşam doyumu düşmektedir.

Tablo 25. Maslach Tükenmişlik Ölçeği ile Yaşam Doyumu Ölçeği arasındaki ilişki

	Yaşam Doyumu Ölçeği (r)	P
Maslach Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puan	-.241*	.01

* p < .01

4.4.1. Maslach tükenmiş ölçeği alt ölçekleri ile yaşam doyumu ölçeği toplam puanları arasındaki ilişkiye yönelik yapılan istatistiksel analiz bulguları

Maslach Tükenmişlik Ölçeğini oluşturan üç alt ölçek ile (Duyarsızlaşma, Kişisel Başarı ve Duygusal Tükenmişlik) yaşam doyumu ölçeğinin toplam puanları arasındaki ilişkiye de bakılmıştır. Yaşam Doyumu Ölçeği ile Maslach Tükenmişlik Ölçeği Kişisel Başarı alt ölçeği arasından negatif anlamlı bir korelasyon olduğu bulunmuştur ($r=-0.231$, $p < .01$). Kişisel Başarı puanları arttıkça yani kişisel başarı boyutunda tükenmişlik arttıkça yaşam doyumu düşmektedir.

Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Duyarsızlaşma alt ölçeği ile Yaşam Doyumu Ölçeği arasında negatif anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($r=-0.113$, $p < .01$). Yaşam Doyumu Ölçeği puanları arttıkça duyarsızlaşma alt ölçeğinden alınan puanlar düşmektedir.

Son olarak Yaşam Doyumu Ölçeği ile Maslach Tükenmişlik Ölçeği Duygusal Tükenme alt ölçekleri arasında negatif anlamlı bir korelasyon olduğu görülmüştür ($r=-0.209$, $p < .01$). Yaşam Doyumu Ölçeğinden alınan puanlar arttıkça Duygusal Tükenme alt ölçeğinden alınan puanlar düşmektedir. Analiz sonuçları Tablo 26'da rapor edilmiştir.

Tablo 26. Maslach Tükenmişlik Ölçeği Puanları ile Yaşam Doyumu Ölçeği puanlarının arasındaki ilişkisi

MTÖ Alt Ölçekleri	Yaşam Doyumu Ölçeği (r)	p
Kişisel Başarı	-.231*	.01
Duyarsızlaşma	-.113*	.01
Duygusal Tükenme	-.209*	.01

* p < .01

4.5. Tartışma

Araştırmada ilk olarak özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri incelendiğinde, özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin orta düzeyde tükenmişlik yaşadıkları görülmüş ve öğretmenlerin cinsiyetine göre tükenmişlik düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları da öğretmenlerin Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve alt ölçeklerinden aldıkları puanların cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığını göstermektedir. Alan yazın incelendiğinde Sucuoğlu ve Kuloğlu (1996), Akçamete ve ark (1998), Başaran (1999), Akçamete ve ark (2001), Kulaksız ve ark (2003), Gündüz (2006), Oruç (2007) ve Yiğit (2007) çalışmalarında cinsiyet değişkeninin tükenmişlik üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını bulmuşlardır. Araştırmamızın bulguları bu araştırmanın bulgularıyla örtüşmektedir.

Bununla birlikte Tümkaya (1996) ve Platsidou ve Agalotis (2008) cinsiyet değişkeninin tükenmişliğe etki ettiğini belirtmişlerdir. Çokluk (2001), Girgin ve Baysal (2005) ve Vızlı (2005) çalışmalarında cinsiyet değişkeninin duyarsızlaşma alt boyutunda anlamlı bir fark yarattığını belirtmektedirler. Bu çalışmalara göre erkek öğretmenler, kadın öğretmenlere göre daha fazla duyarsızlık yaşamaktadırlar. Çokluk (2001) ve Özmen (2001) ayrıca, cinsiyet değişkeninin duygusal tükenme alt boyutunda anlamlı bir fark yarattığını tespit etmiştir. Buna göre kadınlar, erkek öğretmenlere oranla daha fazla duygusal tükenme yaşamaktadırlar. Son olarak, Karahan (2008) çalışmasında cinsiyet değişkeninin kişisel başarı alt boyutunda anlamlı bir fark yarattığını belirtmiştir. Buna göre, erkek öğretmenlerin kişisel başarı puanları, kadın öğretmenlere göre anlamlı derecede yüksek çıkmaktadır.

Bu araştırmada cinsiyet değişkeniyle, genel tükenmişlik ve tükenmişliğin alt boyutları arasında, anlamlı bir farkın çıkmaması araştırmada yer alan katılımcıların farklı branş, okul ve kıdem sürelerine sahip olmaları nedeniyle verilerin dağılımının farklılaşması ile açıklanabilir.

Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin

öğretmenlerin yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları, öğretmenlerin yaşları ile MTÖ toplam puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı yönündedir. Bununla birlikte ölçeğin duyarsızlaşma alt boyutunda yaş ile duyarsızlaşma arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır. Alan yazın incelendiğinde Akçamete ve arkadaşları (2001) yaşın tükenmişlik üzerinde etkili bir değişken olmadığını belirlemişlerdir. Bununla birlikte Sucuoğlu ve Kuloğlu (1996), Tümkeya (1996), Başaran (1999), Platsidou ve Agalotis (2008), Karahan (2008) yaşın tükenmişliği etkileyen bir faktör olduğunu belirtmişlerdir. Sucuoğlu ve Kuloğlu (1996), Kulaksız ve arkadaşları (2003), Oruç (2007), Karahan (2008) ve yaptıkları çalışmalarda yaş değişkeninin kişisel başarı alt boyutunda anlamlı bir fark yarattığını ve özellikle yaşı 40'ın üzerinde olan öğretmenlerin, yaşı 30'dan az olan öğretmenlere göre daha yüksek kişisel başarı hissettiklerini belirtmişlerdir.

Başaran (1999), Çokluk (2001), Kulaksız ve arkadaşları (2003), Vızlı (2005), Yiğit (2007) ve Kaya (2010) çalışmalarında yaş değişkeninin duygusal tükenme alt boyutunda anlamlı bir fark yarattığını bulmuşlardır. Bu çalışmalara göre, orta yaş dilimindeki (30-45) öğretmenlerin 30'un altında olan ve 45'in üzerinde olan öğretmenlere oranla daha fazla duygusal tükenmişlik yaşadıkları görülmektedir. Özmen (2001) yaptığı çalışmada yaş değişkeninin duyarsızlaşma alt boyutunda farklılık yarattığını bulmuşlardır.

Bu çalışmada da ölçeğin duyarsızlaşma alt boyutunda yaş ile duyarsızlaşma arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır. Yani genç öğretmenlerin duyarsızlaşma düzeylerin görece yaşlı olan öğretmenlere göre daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Çokluk (2001) bu bulguyu destekleyen literatür bulguları rapor etmektedir.

Bu bulgu, özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin, mesleğin ilk yıllarında sahip oldukları deneyim eksikliği nedeniyle hızla duyarsızlaştıkları, ilerleyen yıllarda özellikle zorlu öğrencilere eğitim verme ve davranışlarını kontrol edebilmede kazandıkları deneyimle yaşadıkları duyarsızlaşmayla baş ettikleri şeklinde yorumlanabilir.

Araştırma da özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin öğretmenlerin meslekte çalışma süresine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları, MTÖ toplam puanlarında bir fark olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte alt ölçekler boyutunda kişisel başarı ve duygusal tükenme boyutunda da tıpkı toplam puandaki gibi farklılık ortaya çıkmamıştır. Ancak bir önceki araştırma sorusunun bulgularıyla paralellik teşkil eder bir şekilde duyarsızlaşma alt boyutuyla meslekte çalışma süresi arasında anlamlı bir farkın olduğu bulunmuştur. Farkın kaynağı incelendiğinde mesleğe yeni başlayan öğretmenlerin (0-5 yıllık öğretmenler) yaşadıkları duyarsızlaşma, 16 yıl ve üstü kıdeme sahip öğretmenlere göre daha yüksektir. Bulgunun etki büyüklüğü değerinin .04 olduğu göz önüne alındığında istatistiksel bir anlamlılığın yanında pratikte önemsenmesi gereken anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir.

Alan yazın incelendiğinde Akçamete ve arkadaşları (2001) ve Aksoy (2007) kişilerin çalıştıkları sürelerin tükenmişlik üzerinde etkisi olmadığı sonucuna varırlarken; Sucuoğlu ve Kuloğlu (1996), Başaran (1999), Çokluk (2001), Özmen (2001), Oruç (2007) ve Karahan (2008) yaptıkları çalışmalarda görev süresi değişkeninin, kişisel başarı alt boyutunda farklılıklara yol açtığını belirtmişlerdir. Bu çalışmalara göre, meslekte uzun yıllardır çalışan öğretmenler, mesleğe yeni başlamış öğretmenlere oranla daha yüksek kişisel başarı düzeyi hissetmektedirler. Kulaksız ve arkadaşları (2003) ve Karahan (2008), duygusal tükenme alt boyutunda da etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Bu araştırmada elde ettiğimiz bulgulara göre duyarsızlaşma boyutunda yaşanan tükenmenin, bir tür savunma mekanizması gibi işleyerek, özel eğitim alanında göreve yeni başlayan öğretmenlerin yeterli deneyimi kazanıncaya kadar mesleğin yarattığı yıpranmadan koruduğu söylenebilir.

Araştırmada özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin öğretmenlerin çalışmakta oldukları okul türüne göre göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları, katılımcıların görev yapılan okullara göre MTÖ toplam puanları ile Kişisel Başarı ve Duyarsızlaşma alt ölçek puanlarında anlamlı düzeyde farklılaştığını göstermektedir. Duygusal Tükenme alt

boyutu ile görev yapılan okul türü arasında ise anlamlı bir ilişki ortaya çıkmamıştır. Bulgunun etki büyüklüğü değerinin toplam puanda .06, kişisel başarı alt boyutunda .05 ve duyarsızlaşma alt boyutunda .04 olduğu göz önüne alındığında istatistiksel bir anlamlılığın yanında pratikte önemsenmesi gereken orta düzeyde anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir.

Alan yazın incelendiğinde Izgar (2006), Şahin (2008) ve Karahan (2008)'ın devlet okullarında ve özel okulda çalışan öğretmen ve yöneticileri karşılaştırdıkları ve devlet okulunda çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin daha yüksek olduğunu buldukları görülmektedir. Bu çalışma sadece devlet okullarında çalışan öğretmenlerle yürütülmüş olduğundan okul türleri arasındaki farka bakılmış ve yukarıda anılan boyutlarda anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Bulgular incelendiğinde öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri en yüksekten en düşüğe doğru sıralandığında sırasıyla OÇEM, İş Eğitim Merkezi, İş Okulu ve Özel Eğitim İlköğretim Okulu şeklinde bir sıralama ortaya çıkmaktadır. En fazla tükenmişlik OÇEM' lerde çalışan öğretmenlerde görülürken, en düşük tükenmişlik Özel Eğitim İlköğretim Okulunda çalışan öğretmenlerde görülmektedir. Bulgunun etki büyüklüğü değerinin .06 olduğu göz önüne alındığında istatistiksel bir anlamlılığın yanında pratikte önemsenmesi gereken orta düzeyde anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir.

Alanda verilen eğitimler ve bu okullarda yer alan öğrencilerin özellikleri düşünüldüğünde, okullardaki çalışma koşulları, çalışılan öğrenci grubunun zorluğu, çalışılan alanda var olan bilimsel temelli öğretim programları ile bu programlar konusunda alınan hizmet öncesi ve içi eğitimlerin, öğretmenlerin yeterliklerine ve dolayısıyla tükenmişliklerine etki ediyor olduğu söylenebilir.

Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin öğretmenlerin eğitim verdikleri öğrencilerinin yetersizliklerinin türüne göre farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları, katılımcıların eğitim verdikleri öğrencilerinin yetersizliklerinin türüne göre MTÖ toplam puanları ve alt ölçek puanları arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin olmadığını ortaya koymaktadır. Alan yazın

incelendiğinde Özmen (2001), Vızlı (2005) ve Aksoy (2007) öğretmenlerin eğitim verdikleri öğrencilerinin yetersizliklerinin türünün tükenmişliğin hiçbir alt boyutunda anlamlı bir fark yaratmadığını bildirmektedirler. Bununla birlikte Başaran (1999), Oruç (2007) ve Karahan (2008) hizmet verilen yetersizlik türünün duygusal tükenme alt boyutunda etkili bir değişken olduğunu belirtmişlerdir. Sucuoğlu ve Kuloğlu (1996), Kulaksız (2003) ve Yiğit (2007) ise çalışmalarında hizmet verilen yetersizlik türünün kişisel başarı boyutunda farklılıklar yarattığını belirtmişlerdir. Bu bulgular, bir önceki araştırma sorusu bulgularıyla birlikte ele alınarak düşünüldüğünde, özel eğitim okullarında çalışan öğretmenlerin tükenmişlikleri üzerinde çalışılan yetersizlik türünden daha fazla çalışma koşulları ile birlikte sosyo-ekonomik faktörler ve benzeri değişkenlerin daha fazla etki ediyor olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmanın ikinci temel teması olan özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin yaşam doyumu düzeylerinin nasıl olduğuna bakıldığında özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin yaşam doyumlarının orta düzeyde olduğu görülmüş ve cinsiyete göre bu doyumun farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları ise kadın öğretmenlerin yaşam doyumu düzeylerinin erkek öğretmenlerden daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgunun etki büyüklüğü değerinin .01 olduğu göz önüne alındığında istatistiksel bir anlamlılığın yanında pratikte küçük düzeyde anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir.

Yaşam doyumu ile ilgili alan yazın incelendiğinde Eryılmaz ve Ercan (2011), Türkiye’de cinsiyet ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmaların çok az olduğunu, cinsiyetin öznel iyi oluşla ilişkilerinin incelendiği çalışmalarda birbiriyle tutarlı olmayan sonuçların elde edildiğini ve literatüre göre demografik değişkenlerin yetişkin öznel iyi oluşunun % 10’nu açıkladığı belirtilmektedirler. Myers ve Diener (1995), cinsiyetin yaşam doyumunu yordamada hemen hemen hiçbir etkiye sahip olmadığını belirtmektedir. Ayrıca, Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman (2005), Bulut (2007), Çeçen (2007), Tuzgöl Dost (2007), Şahin (2008), Saygın ve Arslan (2009), yaşam doyumu ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığını bildirmişlerdir. Bilge, Sayan ve Kabakçı (2009), cinsiyet değişkeninde kadınlar lehine, Eryılmaz ve Ercan (2011) belirli yaş grubunda yine kadınlar lehine sonuçlar rapor etmişlerdir.

Bu çalışmada özel eğitim alanında çalışan erkek öğretmenlerin daha düşük bir yaşam doyumuna sahip olmaları yaşam doyumunu değişkenine katılan kişilik, kültür, gelir, din ve eğitim gibi faktörlerle ilişkili olabileceği ile açıklanabilir. Kültürel olarak öğretmenliğin daha çok kadınlara atfedilen bir meslek olmasının yanı sıra erkeklerin ev geçindirme ve daha yüksek maddi kazanç elde etme sorumluluklarının olduğunu düşüncesi açıklayıcı olabilir.

Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin yaşam doyumunu düzeylerinin öğretmenlerin yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları, yaş ile yaşam doyumunu arasında negatif yönlü anlamlı bir korelasyon olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle yaş arttıkça yaşam doyumunu düşmektedir.

Alan yazın incelendiğinde yaşam doyumunu ile ilgili ilk çalışmaların yaşlılar üzerinde yapıldığı görülmektedir. Geleneksel olarak yaşam doyumunun yaşla ilişkili olduğu düşünülmüştür. Eryılmaz ve Ercan (2011), orta yetişkinlerin yaşam doyumlarının ergenler ve yaşlılardan daha yüksek olduğuna ilişkin literatür bulguları rapor etmişlerdir. Akandere, Acar ve Baştuğ (2009) ise yaş arttıkça bilgi düzeyinin artmasıyla ilişkili olarak yaşam doyumunun arttığını bildirmişlerdir. Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman (2005), Bulut (2007) ve Bilge, Sayan ve Kabakçı (2009) yaş ile yaşam doyumunu arasında anlamlı ilişki olmadığını, Şahin (2008) ise öğretmenlerde yaş ilerledikçe meslekte yıpranma ve ağır çalışma koşulları sonucunda oluşan bıkkınlığın yaşam doyumunu azalttığını belirtmiştir. Şahin (2008)'in bulgularına benzer bir şekilde bu araştırmada da yaşla birlikte yaşam doyumunun azalması meslekte yıpranma ve ağır çalışma koşullarının yarattığı bıkkınlıkla ilişkili olduğu düşünülebilir.

Diğer araştırma soruları olan özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin yaşam doyumunu düzeylerinin öğretmenlerin meslekte çalışma süresine, çalışmakta oldukları okul türüne ve eğitim verdikleri öğrencilerinin yetersizliklerinin türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları, her üç değişkene göre yaşam doyumlarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı yönündedir. Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman (2005), öğretmenlerin iş deneyimleri ile yaşam doyumları arasında pozitif yönde ilişki olduğunu bildirmişlerdir. Şahin (2008) ise çalışılan okul türü ile yaşam

doymu arasında olumlu yönde ilişki olduğunu bildirmiştir. Bu araştırmanın bulgularına göre bu üç değişkenle yaşam doymu arasında ilişkinin çıkmamış olması yaşam doyumunun sadece iş-meslek koşullarıyla açıklanamayacak kadar karmaşık bir kavram olmasıyla açıklanabilir. Çalışma koşulları önemli bir faktör olmakla birlikte kişilerin sosyal alanda sahip oldukları destekler, kişilik, kültür, gelir, din ve eğitim gibi oldukça farklı faktörlerin genel yaşam doymu üzerindeki etkisi meslek alanında karşılaşılan sorunları dengeleyerek kişilerin yaşam doymu düzeylerini arttırıyor olabilir. Diğer yandan mesleğin kişiler açısından öznel yaşamlarındaki önemi ve yeri diğer değişkenlere göre ikincil planda olabilir.

Araştırmanın son araştırma sorusu, özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ile yaşam doymu düzeyleri arasında bir ilişki olup olmadığıdır. Analiz bulguları MTÖ toplam puanları ve MTÖ alt ölçek puanları ile Yaşam Doymu Ölçeği toplam puanları arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu şeklindedir. Yani gerek genel tükenmişlik gerekse de kişisel başarı, duygusal tükenme ve duyarsızlaşmayla ilgili tükenmişlikler arttıkça kişilerin yaşam doymu düzeyleri düşmektedir. Tersinden söylenirse yaşam doymu düzeyi yüksek olan özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişliğin genelinde ve alt boyutlarında yaşadıkları tükenmişlik düzeyi azdır.

Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman (2005), öğretmenlerin yaşam doymu ile duygusal tükenme ve kişisel başarısızlık arasında negatif yönlü, yaşam doymu ile iş doymu arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Diğer taraftan yaşam doymu ile duyarsızlaşma arasında anlamlı bir ilişki saptamamışlardır. Şahin (2008), öğretmenlerin yaşam doymu ile duygusal tükenme arasında negatif yönlü, yaşam doymu ile kişisel başarı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulmuştur. Ancak yaşam doymu ile duyarsızlaşma arasında anlamlı bir ilişki saptamamıştır.

Genel olarak ele alındığında kişilerin kişisel düzlemde yaşadıkları tükenmenin yaşam doyumlarına etki etmesi mantığa uygun görünmektedir. Bununla birlikte son araştırma sorusunun analiz bulguları önceki araştırma sorularının analiz bulgularıyla birlikte düşünüldüğünde, öğretmenlerin yaşam doyumlarının, çalışma koşullarından

kıdem sürelerinden, çalıştıkları okul türünden ve çalıştıkları öğrencilerin sahip oldukları yetersizlik türlerinden etkilenmediği ancak cinsiyetlerinden, yaşlarından ve tükenmişliklerine etki eden diğer faktörlerden etkilendiği görülmektedir. Bu durumda tükenmişliğe etki eden diğer faktörlerin doğrudan değil ama dolaylı ya da aracı değişkenler olarak yaşam doyumunu etkilediği düşünülebilir.

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ile yaşam doyumu düzeylerinin çeşitli değişkenler (yaş, cinsiyet, meslekte çalışma süresi, çalıştığı okul türü) ve birbiriyle ilişkisi açısından incelendiği bu çalışmada elde edilen bulguların ortaya koymuş olduğu sonuçlar şu şekilde özetlenebilir.

- Çalışma grubunda yer alan özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin orta düzeyde tükenmişlik yaşadıkları söylenebilir.
- Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin öğretmenlerin cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları öğretmenlerin Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve alt ölçeklerinden aldıkları puanların cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığını göstermektedir.
- Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin öğretmenlerin yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları, öğretmenlerin yaşları ile MTÖ toplam puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı yönündedir. Bununla birlikte ölçeğin duyarsızlaşma alt boyutunda yaş ile duyarsızlaşma arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır.
- Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin öğretmenlerin meslekte çalışma süresine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları, MTÖ toplam puanlarında bir fark olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte alt ölçekler boyutunda kişisel

başarı ve duygusal tükenme boyutunda da tıpkı toplam puandaki gibi farklılık ortaya çıkmamıştır.

- Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin öğretmenlerin çalışmakta oldukları okul türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları, katılımcıların görev yapılan okullara göre MTÖ toplam puanları ile Kişisel Başarı ve Duyarsızlaşma alt ölçek puanlarında anlamlı düzeyde farklılaştığını göstermektedir. Duygusal Tükenme alt boyutu ile görev yapılan okul türü arasında ise anlamlı bir ilişki ortaya çıkmamıştır. Bulgunun etki büyüklüğü değerinin toplam puanda .06, kişisel başarı alt boyutunda .05 ve duyarsızlaşma alt boyutunda .04 olduğu göz önüne alındığında istatistiksel bir anlamlılığın yanında pratikte önemsenmesi gereken orta düzeyde anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir.
- Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin öğretmenlerin eğitim verdikleri öğrencilerinin yetersizliklerinin türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları, katılımcıların eğitim verdikleri öğrencilerinin yetersizliklerinin türüne göre MTÖ toplam puanları ve alt ölçek puanları arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin olmadığını ortaya koymaktadır.
- Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin yaşam doyumlarının orta düzeyde olduğu söylenebilir.
- Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin yaşam doyumu düzeylerinin öğretmenlerin cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları, kadın öğretmenlerin yaşam doyumu düzeylerinin erkek öğretmenlerden daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgunun etki büyüklüğü değerinin .01 olduğu göz önüne alındığında istatistiksel bir anlamlılığın yanında pratikte küçük düzeyde anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir.
- Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin yaşam doyumu düzeylerinin öğretmenlerin yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları, yaş ile yaşam doyumu arasında negatif yönlü anlamlı bir korelasyon olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle yaş arttıkça

yaşam doyumu düşmektedir.

- Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin yaşam doyumu düzeylerinin öğretmenlerin meslekte çalışma süresine, çalışmakta oldukları okul türüne ve eğitim verdikleri öğrencilerinin yetersizliklerinin türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerin sonuçları, her üç değişkene göre yaşam doyumlarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı yönündedir.
- Araştırmanın son araştırma sorusu, özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ile yaşam doyumu düzeyleri arasında bir ilişki olup olmadığıdır. Analiz bulguları MTÖ toplam puanları ve MTÖ alt ölçek puanları ile Yaşam Doyumu Ölçeği toplam puanları arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu şeklindedir. Yani gerek genel tükenmişlik gerekse de kişisel başarı, duygusal tükenme ve duyarsızlaşmayla ilgili tükenmişlikler arttıkça kişilerin yaşam doyumu düzeyleri düşmektedir. Tersinden söylenirse yaşam doyumu düzeyi yüksek olan özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişliğin genelinde ve alt boyutlarında yaşadıkları tükenmişlik düzeyi azdır.

5.2. Öneriler

Bu araştırma bulgularının sonuçlarının ve yapılan tartışmaların doğrultusunda aşağıdaki öneriler sıralanabilir.

- Bu çalışma İstanbul ili Anadolu Yakasında özel eğitim hizmeti veren devlet okullarında çalışan öğretmenlerden elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Gelecek çalışmalarda devlet ve özel sektöre ait özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerle karşılaştırmalı olarak benzer çalışmalar yapılabilir.
- Bu çalışmada özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin branş, mezun oldukları alan/program, özel eğitim alanında çalışmayı isteyerek seçip seçmedikleri, medeni durumları, sahip oldukları sosyal destekler gibi değişkenlere bakılmamıştır. Gelecek çalışmalarda bu çalışmanın ana değişkenleri ile sıralanan değişkenler arasındaki ilişkiler incelenebilir.
- Tükenmişlik ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiler farklı değişkenlere göre

incelendiğinde aracı bir takım değişkenlerin iş gördüğü izlenimini yaratacak bulgular mevcuttur. Gelecek çalışmalarda özellikle yapısal eşitlik modelleri kullanılarak sonuç ve tartışmalar bölümünde anılan değişkenlerin aracı ve birlikte etkisini inceleyecek araştırma modellerinin desenlenmesi önerilir.

- Yaşam doyumu çok yönlü ve karmaşık bir değişken olarak kişilerin verimleri üzerinde etkili olduğu gösterilmiş bir değişkendir. Öğretmenlerin mesleki anlamda tükenmişliklerinin azaltılmasını sağlayacak tedbirlerin yaşam doyumlarını dolayısıyla verimlerini artırıcı bir etki yapması bekleneneğinden öğretmen işverenlerinin bu hususlarda önlemler alması önerilebilir.
- Yaşam doyumu ile ilgili araştırmalar ülkemizde özel eğitim alanında oldukça yenidir ve yeterli araştırma bulunmamaktadır. Bu nedenle özel eğitim alanında çalışan profesyonellerin, özel gereksinimli çocukların ve ailelerinin yaşam doyumu düzeylerini etkileyen faktörleri ortaya koyacak çalışmalar ileri araştırmalar için önerilmektedir.
- Yine yaşam doyumu alanında özel eğitim alanında çalışan profesyonellerin, özel gereksinimli çocukların ve ailelerinin yaşam doyumu düzeylerini artırıcı deneysel ya da yarı deneysel uygulamaların desenlenmesi yoluyla programların ortaya konulacağı araştırmaların yapılması özel eğitimde verilen hizmetlerin verimliliğini ve kalitesini arttıracığı umulmaktadır.
- Yöneticiler açısından eğitim kurumunda verimliliği arttırmak ve belirlenen hedeflere ulaşmak açısından öğretmenlerin yaşam doyumlarını arttırarak mesleki tükenmelerini azaltacak profesyonel ve sosyal destekleri sağlayacak önlemleri almaları önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akandere, M., Acar, M., ve Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 23-32.
- Akçamete, G., Kaner, S. ve Sucuoğlu, B. (2001). *Öğretmenlerde tükenmişlik, iş doyumu ve kişilik*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Aksoy, Ş. U. (2007). *Eskişehir ili özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Ardıç, K. ve Polatçı, S. (2009). Tükenmişlik sendromu ve madalyonun öbür yüzü: İşle bütünleşme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32, 21-46.
- Avşaroğlu, S., Deniz, M. E., ve Kahraman, A. (2005). Teknik öğretmenlerde yaşam doyumu iş doyumu ve mesleki tükenmişliğin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 115-129.
- Başaran, B.I. (1999). *Zihinsel, görme ve işitme özürlü çocuklara eğitim veren özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin kişilik özelliklerinin belirlenmesi ve karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Bilge, F., Sayan, A., ve Kabakçı, Ö. F. (2009). Aile mahkemesi uzmanlarının meslek doyumları, yaşam doyumları ve ilişkilere yönelik inançlarının incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (32), 20-3.
- Billingsley BS. (1995). *Improving the retention of special education teachers; Final Report*. RTI Project 5168:Research Triangle Inst. NC.NT.
- Billingsley, B. S. ve Cross, L. H. (1991). Teacher decision to transfer from special to general education. *The Journal of Special Education*, 24(4), 496-511.

- Brouwers, A ve Tomic,W.(1997) Teacher burnout,perceived self efficacy in classroom management, and student disruptive behaviour in secondary education. *Education and Society*, 17.
- Brouwers, A., Tomic, W. ve, Evers, W. J. G. (2002). Burnout and self efficacy: A study on teachers ‘beliefs when implementing an innovative educational system in the Netherlands. *British Journal of Educational Psychology*, 72, 227-243.
- Bulut, N. (2007). Okul psikolojik danışmanlarının yaşam doyumu, stresle başa çıkma stratejileri ve olumsuz otomatik düşünceleri arasındaki ilişkiler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(27), 1-13.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çeçen, R. (2007). Üniversite öğrencilerinin cinsiyet ve yaşam doyumu düzeylerine göre sosyal ve duygusal yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(3), 180-190.
- Çetin, F., Basım, H. N. ve Aydoğan, O. (2011). Örgütsel bağlılığın tükenmişlik ile ilişkisi: Öğretmenler üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 61-70.
- Çokluk, Ö. (1999). *Zihinsel ve işitme engelliler okullarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerde tükenmişliğin kestirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çokluk, Ö. (2001). Engelliler okullarında görev yapan yöneticilerde ve öğretmenlerde tükenmişlik. *Özel Eğitim Dergisi*, 3(1), 35-47.
- Diener, E. (1984). Subjective well being. *Psychological Bulletin*, 95, 542-75.
- Diener, E. (2001) Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, 55, 34-43.

- Dworkin, A.G. (2001). Perspectives on teacher burnout and school reform. *International Education Journal*, 2 (2), 69-78.
- Ergin, C. (1992). *Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin uyarlanması. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayını, 143-154.
- Eryılmaz, A. ve Ercan, L. (2011). Öznel iyi oluşun cinsiyet, yaş grupları ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(36), 139-151.
- Freudenberger, H. J. (1974). Staff burnout. *Journal of Social Issues*, 30, 159-168.
- Gençer, A. (2002). *Öğretmenlerin iş doyumu ile mesleki tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Girgin, G. ve Baysal, A. (2005). Tükenmişlik sendromuna bir örnek: Zihinsel engelli öğrencilere eğitim veren öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 4(4).
- Güleryüz, E., ve Aydın, O. (2006). İş kontrolü ve iş kontrol isteği ile tükenmişlik ve fiziksel sağlık arasında ilişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21(58), 59-71.
- Gündüz, B. (2006). Öğretmenlerde tükenmişliğin akılcı olmayan inançlar ile bazı mesleki ve kişisel değişkenlere göre yordanması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 26(3), 17-33.
- Hybron, D.(2000). Two philosophical problems in the study of happiness. *Journal of Happiness Studies*,1:207-225.
- Karahan, Ş. (2008). *Özel Eğitim Okullarında Çalışan Eğitimcilerin Öz-Yeterlik Algılarının ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Karahan, Ş. ve Uyanık Balat, G. (2011). Özel eğitim okullarında çalışan eğitimcilerin öz-yeterlik algılarının ve tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 1-14.
- Karakelle, S., ve Canpolat, S. (2008). Tükenmişlik düzeyi yüksek ilköğretim öğretmenlerinin öğrencilere yaklaşım biçimlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 147(33), 106-120.
- Kaya, A. (2010). *Isparta ilinde engellilere yönelik hizmet veren kamu ve özel eğitim kurumlarında çalışan meslek gruplarında tükenmişlik düzeyi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Kayabaşı, Y. (2008). Bazı değişkenler açısından öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 191-212.
- Koçak, R. (2009). Okul yöneticilerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(19), 65-83.
- Maraşlı, M.(2005). Tükenmişlik; Bazı özelliklerine ve öğrenilmiş güçlülük düzeylerine göre lise öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri. *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 27-33.
- Maslach, C. ve Jackson, S.E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behaviour*, 2, 99-133.
- Maslach, C. ve Leiter, M.P. (2001). Job burnout. *Annual Review of Psychology*, 52, 397-422.
- Ok, S. (2004). Banka çalışanlarının tükenmişlik düzeylerinin iş doyumu, rol çatışması, rol belirsizliği ve bazı bireysel özelliklere göre incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 21(3),57-67.

- Oruç, S. (2007). *Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi (Adana ili örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ören, N. ve Türkoğlu, H. (2006). Öğretmen adaylarında tükenmişlik. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke)*, 16.
- Özcan, T. (2008). *Pendik bölgesinde görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özmen, H. (2001). *Görme engelliler okullarında görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Palabıykoğlu, R., Haran, S., Yücat, T., ve Köse, K. (1993). Yaşlılarda depresyon ve yaşam doyumu. *Kriz Dergisi*, 1(1), 26-31.
- Pines, A. ve Aronson, E. (1988). *Career burnout: Causes and cures*, New York: The Free Press.
- Platsidou, M., ve Agalotis, I. (2008). Burnout, job satisfaction and instructional assignment related sources of stress in Greek special education teachers. *International Journal of Disability, Development and Education* (1034-912X), 55(1), 61-76.
- Saygın, Y. ve Arslan, C. (2009). Üniversite öğrencilerinin sosyal destek, benlik saygısı ve öznel iyi oluş düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 207 -222.
- Schaufeli, W.B., Leiter, M.P., ve Maslach, C. (2008). Burnout: 35 years of research and practice. *Career Development International*, 14(3), 204-220.
- Sucuoğlu, B. ve Kuloğlu, N. (1996). Özürlü çocuklarla çalışan öğretmenlerde tükenmişliğin değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(36), 44-60.

- Suran, B. G., Sheridan, E. P. (1985). Management of burnout: Training psychologists in professional life span perspectives. *Professional Psychology: Research and Practice*. 15(6), 741-752.
- Şahin, Ş. (2008). *Beden eğitimi öğretmenlerinin tükenmişlik ve yaşam doyumu düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şıklar, E., ve Tunalı, D. (2012). Çalışanların tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi: Eskişehir örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 75-84.
- Torun, A.(1995). *Tükenmişlik, aile yapısı ve sosyal destek ilişkileri üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Tuzgöl Dost, M. (2005). Öznel iyi oluş ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 23(3),103-111.
- Tümkaya, S. (1999). Öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ve kullandıkları başa çıkma davranışları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 11(2),26-36.
- Tümkaya, S. (2001). Denetim odakları farklı ilkökul öğretmenlerinin bazı değişkenlere göre tükenmişlikleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 15(2),29-40.
- Tümkaya, S.(1996).*Öğretmenlerdeki tükenmişlik görülen psikolojik belirtiler ve başa çıkma davranışları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türe, M. E. (2008). *Özel eğitim sektöründe çalışan eğitimcilerin tükenmişlik düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünal, S., Karlıdağ, R., ve Yoloğlu, R. (2001). Hekimlerde tükenmişlik ve iş doyumu düzeylerinin yaşam doyumu düzeyleri ile ilişkisi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*. 4(2) 113-118.

- Veatch J. M. (2006) *The impact of new teacher induction programs on feelings of burnout of special education teachers*. Unpublished Doctoral Dissertation. USA: Kansas State University Department Of Special Education.
- Weiskopf, P.E.(1980). Burnout among teachers of exceptional children. *Exceptional Children*, 47.
- Yaman, H., ve Urgan, M. (2002). Tükenmişlik: Aile hekimliği asistan hekimleri üzerinde bir inceleme. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 37-44.
- Yellice-Yüksel, B., Kaner, S., ve Güzeller, C. O. (2011). Öğretmenlerin mesleki yetkinlik, mesleki sosyal destek ve tükenmişlik ilişkisinin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(11), 1-25.
- Yiğit, A. (2007). *Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin iş doyumu, tükenmişlik ve ruh sağlığı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

Ek1: İzin

T.C
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

24/04/2012

Sayı : B.08.4.MEM.0.34.14.00-020-/57165

Konu : Anket (Hıdır AYDEMİR)

VALİLİK MAKAMINA

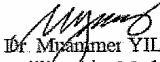
İlgi : a) 12/04/2012 tarih ve Bila sayılı Dilekçe
b) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 07.03.2012 tarihli ve 3616 sayılı ve 2012/13 No'lu Genelgesi.
c) Milli Eğitim Komisyonunun 16.04.2012 tarihli tutanağı

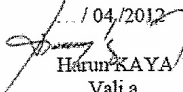
Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı Zihin Engelliler Eğitimi Bilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi, Ataşehir ilçesi TEB Ataşehir İlköğretim Okulu Müdür Yardımcısı Hıdır AYDEMİR'in "**Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi**" konulu tezine dair, Anket çalışmasını İlimiz Anadolu Yakasında bulunan İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı okullarda zihinsel yetersizlik ve otistik bozukluk (otizm) gösteren öğrencilerle çalışan öğretmenlerine yönelik, kişisel bilgi formu, Yaşam Doyum Ölçeği ve Mesleki Tükenmişlik Ölçeği Anket uygulama isteği hakkındaki ilgi (a) yazı ve ekleri müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Yüksek lisans öğrencisi Hıdır AYDEMİR'in söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanılmaması koşuluyla, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda ilgi (b) Bakanlık emri esasları dâhilinde uygulanması, sonuçtan

Müdürlüğümüze rapor halinde (CD formatında) bilgi verilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde Olurlarınıza arz ederim.

Dr. Muzaffer YILDIZ
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
104/2012

Harun KAYA
Vali a
Vali Yardımcısı

5070 Sayılı Kanuna Göre HARUN KAYA tarafından 44510566835921154 SeriNo1 Sertifika ile 24.04.2012 16:45:37 tarihinde Elektronik Olarak İmzalanmıştır.

NOT: Verilecek cevapta tarih, numara ve dosya numarasının yazılması rica olunur.
STRATEJİ GELİŞTİRME BÖLÜMÜ E-Posta: sgb34@meh.gov.tr
ADRES: İl Millî Eğitim Müdürlüğü D Blok Bab-ı Ali Cad. No:13 Çağaloğlu
Telefon: Snt.212 455 04 00 Dahili: 243, Faks: 212 520 05 64 Şb Md.: 212 511 16 65

Ek:2

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Hıdır AYDEMİR
Sürekli Adres	İnönü Mh. Karapınar Sokak No : 6 Daire 3 Ataşehir/İSTANBUL
İletişim	hdr62@hotmail.com
Doğum Yeri/Tarihi	Nazımiye/1971
Yabancı Dil	İngilizce
İlkokul	Yahya Kemal Beyatlı İlkokulu/1981
Ortaokul	İçerenköy Hasan Leyli Ortaokulu/1985
Lise	Mehmet Beyazıd Lisesi/1988
Lisans	Abant İzzet Baysal Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü/1994
Çalışma Hayatı	1. BİTLİS/ Güroymak Özkavak İlkokulu 1994-1996 2. BOLU/Merkez Yıldırım Beyazıd İlköğretim Okulu 1996-1997 3. BOLU/Gölyaka Eften 1 İlköğretim Okulu 1997 4. DÜZCE/Merkez Fatih İlköğretim Okulu 1997-1999 5. İSTANBUL/Ümraniye Emine Koçullu İlköğretim Okulu 1999 6. İSTANBUL/Ataşehir Kemal Berktaş İlköğretim Okulu 1999-2004 7. İSTANBUL/Ataşehir TEB Ataşehir İlköğretim Okulu 2004-2012 8. İSTANBUL/Ataşehir TEB Ataşehir İlkokulu 2012-Devam ediyor.